

Duka för läsning och skrivande

21 smakprov på insatser
med barn och unga

KULTURRÅDET

© Statens kulturråd 2026

ISBN: 978-91-89748-51-4

Text: Kulturrådet

Form: Tegel & Hatt

Kulturrådet

Box 27215, 102 53 Stockholm

Besök: Borgvägen 1–5

Tel: 08 519 264 00

E-post: kulturradet@kulturradet.se

02 Inledning

07 Insatser

07 Yngre barn

21 Mellanåldern

33 Ungdomsåren

45 Unga och unga vuxna

57 Kraften i samverkan

**58 Långsiktigt arbete för
läsning och demokrati**

**60 En landsomfattande
rörelse för läsning**

**62 Kreativ samverkan där
barnen tas på allvar**

65 Avslutning

Hjärtligt välkommen till magasinet Duka för läsning och skrivande, 21 smakprov på insatser med barn och unga. En kokbok för läslust och skrivglädje! Här hyllar vi barns och ungas egna ord, deras fantasi och deras berättelser. Med stöd av Läsrådet presenterar Kulturrådet recept på goda exempel. Läs- och skrivfrämjande insatser som väcker nyfikenhet, kreativitet och uttrycksglädje utanför skolans ramar.

Runt om i Sverige, på många bibliotek, fritidsgårdar, i föreningar, företag, organisationer och på förlag testar aktörer sina egna kombinationer för att göra läsning

och skrivande till en självklar aktivitet på fritiden. Tillgänglig för barn och unga oavsett bakgrund, plats eller förmåga.

Att servera barn och unga tillgång till litteratur och skrivande ger inte bara näring till språket. Det stärker identiteten, väcker skaparlusten, bygger gemenskap och ger självförtroende som kan hålla livet ut.

Hej!

Oavsett om du är verksam i en kommun, förening, organisation, på ett företag, i en stiftelse – eller är en engagerad privatperson – hoppas vi att du hittar recept som du vill prova, anpassa och vidareutveckla.

När barn och unga får tillgång till olika språk, uttrycksformer och texter – i den form de själva väljer, med ögon, öron eller fingrar – stärks deras rättigheter.

Genom att utgå från barns och ungas egna intressen – allt från husdjur till EPA-traktorer, scenpoesi eller drömmen om att bli författare – kan vi skapa aktiviteter som känns både nära och spännande. När barn och unga får vara med och bestämma får de makt över sin egen vardag och fritid.

För att alla ska kunna hitta fram till läsning och skrivande behövs både generella och mer riktade insatser. Medan vissa aktiviteter passar alla direkt, kan andra aktiviteter erbjuda anpassade sammanhang för dem som behöver det.

På Kulturrådet har vi sett att riktade insatser kan fungera som aktiviteter som först når nya målgrupper, men som senare ofta blir uppskattade av många fler. Det viktiga är att skapa en miljö där alla kan vara med. Bland annat genom att skapa en tydlig och trygg plats och genom att erbjuda flera sätt att arbeta med ord och berättelser. Det kan till exempel vara att lyssna, läsa, skriva, måla, dansa, rappa eller skapa på andra sätt. Alla behöver inte göra samma sak, men alla behöver kunna delta på det sätt som passar dem.

I magasinet kan du läsa en kortfattad beskrivning av respektive läs- och skrivfrämjande insats. Du får ta del av erfarenheter och tips från de aktörer som arbetar med insatsen.

Beskrivningarna av insatser är fördelade på fyra olika grupper: yngre barn, mellanåldern, ungdomsåren och unga och unga vuxna.

Grupperna fungerar som en vägledande ram. I vissa fall kan åldrarna överlappa mellan grupperna. Inom varje grupp finns insatser som, förutom ålder, riktar sig till en specifik grupp inom gruppen. Till exempel barn och unga med funktionsnedsättning, flerspråkiga barn och unga och unga transpersoner. I magasinet skriver också sex ledamöter i Läsrådet kort om aspekter i det läs- och skrivfrämjande arbetet som är viktiga utifrån deras respektive erfarenheter.

Vi avslutar med tre fördjupande artiklar där några läsfrämjande aktörer från offentlig, ideell och privat sektor delar med sig av hur de genom samverkan stärker sitt läs- och skrivfrämjande arbete.

Alla insatser och artiklar i magasinet är framtagna i nära dialog med aktörerna och publiceras med deras godkännande.

Ett stort tack till alla aktörer som skickat in förslag och till de medverkande aktörer som så frikostigt delat med sig av sin kunskap och sina erfarenheter.

Kulturrådets läsfrämjande arbete

Kulturrådet stödjer läs- och skrivfrämjande för barn och unga i hela Sverige. Med stöd i den nationella kulturpolitiken arbetar vi för att alla ska få tillgång till litteratur av god kvalitet, oavsett var de bor eller vilka de är.

Myndigheten stöttar läs- och skrivfrämjande projekt inom offentlig, ideell och privat sektor genom ekonomiska bidrag, utvecklingsprojekt, dialoger, kunskapsmaterial och genom att erbjuda olika former av lärtillfällen.

Läsrådet bidrar till det läsfrämjande arbetet

Läsrådet är ett rådgivande organ inom Kulturrådet. Läsrådets ledamöter bidrar med sin kompetens och sina erfarenheter till Kulturrådets läsfrämjande arbete. Läsrådet bidrar också till vårt arbete med att följa forskning, sprida kunskap och identifiera utvecklingsbehov när det gäller läsfrämjande. Det här magasinet är framtaget med stöd av Läsrådet.

Insamling och urval

Det här magasinet innehåller exempel på läs- och skrivfrämjande insatser för och med barn och unga som Kulturrådet har samlat in under 2025. Genom att skicka ut förfrågningar har vi samlat in 94 förslag på goda exempel om läs- och skrivfrämjande insatser som genomförs av offentliga, privata och ideella aktörer. Utifrån kvalitetskriterier, framtagna med stöd av Läsrådet, har vi gjort urval och intervjuat aktörer. I magasinet presenterar vi 21 av dessa insatser.

Fler exempel finns att ta del av på
kulturradet.se/godaexempel

Håll i, håll om, håll ut!

Ett återkommande tema i den här receptboken är högläsning – en kraftfull och inkluderande metod som kan väcka läslusten hos alla. Högläsning kan ta plats var som helst. Den skapar en gemenskap där också de som har svårt att läsa själva får möjlighet att delta och blomma ut.

När vi krokar arm och gör högläsningen till något vi delar, hittar den nya rum, växer och öppnar dörrar till

upplevelser vi kanske inte visste fanns. Högläsningen är grundingrediensen i läsfrämjande arbete – enkel men stark, och tillgänglig för alla åldrar.

Ett levande boksamtal efteråt kan bli nästa viktiga ingrediens. Där fördjupas berättelsen, tankarna får ta plats och samtalet kan leda vidare till nya idéer och läsäventyr.

Men precis som när man testar ett nytt recept krävs ibland tålamod. Allt faller kanske inte på plats direkt. Därför är det vik-

tigt att hålla i, hålla om och hålla ut. Misslyckanden är inte slutet – de är ofta början på något nytt.

Så våga prova, våga misslyckas och våga hitta dina egna vägar in i läsningens värld. Det är så vi tillsammans skapar magi.

Foto: Elliot Elliot

Anneli Glamsare,
läsfrämjare och ledamot i Läsrådet

Insatser

Yngre barn

(upp till 9 år)

Bokstart Gotland

Stärker barns språk genom hembesök, samarbete och stöd till familjer

Aktör: Region Gotland.

Samverkan: Barnhälsovården, förskolor, öppna förskolan, folkbiblioteken, regional biblioteksverksamhet, familjehemsenheter och logopedin inom Region Gotland.

Ålder: Barn 0–5 år.

Antal deltagare: Cirka 300 hembesök per år.

Omfattning: Hembesök på cirka 30 minuter.

Mål: Att främja språkutveckling, inspirera till läsning i hemmet och stärka relationer mellan barn och vuxna.

Cecilia och Rose-Marie berättar att Bokstart Gotland arbetar långsiktigt för att nå alla familjer på Gotland. Alla förstagångsföräldrar erbjuds två Bokstartsbesök, ett när barnet är sex månader och ett besök vid elva månaders ålder. Bokstart Gotland har även särskilt fokus på grupper med extra behov, såsom familjer från andra länder som får sitt första barn i Sverige, adopterade barn och familjehemsplacerade barn upp till fem års ålder.

Insatsen bygger på ett samarbete mellan bibliotek, barnhälsovård, förskolor, öppna förskolan, logopedin och familjehemsenheter, vilket underlättas av att Region Gotland består av en enda kommun. Det gör samordningen smidigare och kontaktvägarna kortare.

Hembesöken är kärnan

Under hembesöken erbjuds gåvoböcker, information om läsningens betydelse och praktiska tips för att stötta barns språkutveckling.

Hembesöken är anpassade efter familjerna, med tolkhjälp vid behov och material på flera språk, inklusive nationella minoritetsspråk.

– För familjehemsplacerade barn är insatsen särskilt utformad för att stärka relationer genom högläsning, vilket enligt forskning förbättrar samspel mellan barn och vuxna, säger Cecilia.

Besöken till familjehemsplacerade barn anpassas till barnens ålder, upp till fem år, och sker i samråd med socialsekreterare och familjehemssekreterare för att säkerställa att tidpunkten är rätt för familjehemmet och barnet.

En utmaning är att nå familjer som tackar nej till besöken.

– Vi vet inte alltid varför vissa säger nej. Är det kommunikationen eller något annat? Säger Rose-Marie. Hon berättar att Bokstart Gotland vill ta reda på mer om varför vissa säger nej och har fått medel från Kulturrådet för att undersöka hur familjerna upplever Bokstart.

”Att vi har en struktur med både chefer och praktiker gör att vi kan fatta beslut på rätt nivå och utveckla insatsen tillsammans.”

Cecilia

Regioner och kommuner kan söka medel från Kulturrådet för att planera och genomföra Bokstartsprojekt.

Förberedelser

1. Skapa ett nätverk med barnhälsovård, bibliotek, förskolor, öppna förskolan, logopedin och familjehemsenheter för att nå målgrupperna.
2. Säkerställ GDPR-kompatibla rutiner för samtycken och adresshantering.
3. Erbjud tolkhjälp och material på flera språk, inklusive lättläst svenska och de nationella minoritetsspråken.
4. Förbered familjerna inför hembesöket med tydlig kommunikation, inklusive brev och sms-påminnelser dagen före besöket.

Skapa kognitiv och social tillgänglighet

- Anpassa material och samtal efter familjens språk och kulturella bakgrund.
- Erbjud information om bibliotekens resurser och aktiviteter, som babyträffar och öppna förskolor.
- Betona vikten av högläsning som en gemensam interaktiv aktivitet där barnet är delaktigt, inte bara lyssnar.
- Skapa kontinuitet genom uppföljande besök (vid 6 och 11 månader) för att bygga förtroende.
- Anpassa besök för familjehemsplacerade barn så att de sker i rätt tid och i en trygg miljö.

Utmaningar

- Att engagera all personal i stora organisationer som förskolor och bibliotek, där inte alla är lika engagerade i läsfrämjande.
- Att det saknas ekonomiska resurser, särskilt för fortbildning och nytt material.
- Att nå familjer som tackar nej till besöken.

Grundrecept för att starta en liknande insats

1. Organisera en gemensam struktur med styrgrupp (chefer) och arbetsgrupp (medarbetare) för att fatta beslut och samordna insatser.
2. Anpassa insatsen efter återkoppling från samarbetsparterna.
3. Använd forskning om läsning och språkutveckling för att motivera och inspirera personal och chefer.
4. Ha tålamod – det tar tid att bygga förtroende och hitta effektiva arbetssätt.
5. Gör insatsen personlig genom att följa upp med familjer och skapa kontinuitet.

Annie Ahlinder, legitimerad logoped på Kompetenscentrum för Mödra- och barnhälsovård Region Västerbotten,
 Amanda Rasmuson, legitimerad logoped Region Västerbotten,
 Anna Croné, bibliotekarie på Umeå stadsbibliotek och
 Jenny Lindmark Svedgård, biblioteksutvecklare på Biblioteksutveckling Västerbotten.

Bok på recept

För barn i behov av
specifik språkstimulans

Aktör: Region Västerbotten.

Samverkan: Region Västerbotten i samverkan med kommunerna i Västerbotten.

Ålder: 1–9 år.

Antal deltagare: Varierar, beroende på kommun och bibliotek.

Omfattning: Kontinuerlig insats med bokrekommendationer och uppföljning vid behov.

Mål: Att stärka barns språkutveckling genom riktade bokrekommendationer i samarbete mellan logopeder och bibliotekarer, med fokus på barn med språkliga utmaningar.

Bok på recept är ett språkutvecklande initiativ. Initiativet har funnits länge i olika delar av landet, med lite olika form och namn. Bok på recept i Västerbotten bygger på ett nära samarbete mellan logopeder, bibliotekarer och barnhälsovården. Insatsen, som ursprungligen startade i Umeå, är nu en regional modell som sträcker sig över 15 kommuner.

Genom att kombinera logopeders expertis inom språkutveckling med bibliotekariers kunskap om bilderböcker för små barn skapas möjlighet att stödja barn och familjer med barnets specifika språkliga behov.

– Samverkan är otroligt viktig. Vi ser hur logopeder och bibliotekarer kompletterar varandra. Logopeden identifierar språkliga behov, och bibliotekarien matchar det med rätt böcker, säger Jenny.

Initiativet involverar även andra aktörer, som barnavårdscentralen, BVC, och förskolor, för att tidigt fånga upp barn som behöver extra stöd. Samarbetet gör att Bok på recept når ut brett, från små kommuner som Bjurholm till större som Umeå och Skellefteå.

Regionalt samarbete

Genom att integrera Bok på recept i befintliga strukturer, som Bokstartsprojektet och samarbetet med BVC, har Västerbotten skapat en modell som är hållbar och skalbar, berättar gruppen.

– Tidigare var det mest Umeå som jobbade med Bok på recept, men nu kan vi dela ut bokrecept på alla våra mottagningar och veta att biblioteken i länet är med, säger Amanda.

En arbetsgrupp för hela länet bestående av logopeder, bibliotekarer och andra professioner träffas regelbundet för att uppdatera stödmaterial och fortbilda personal.

Stöd för barns språkbehov

Bok på recept fungerar som en riktad insats där logopeder skriver ut ”recept” på böcker som är anpassade efter barnets specifika språkliga behov, såsom uttal, meningsbyggnad eller tecken som stöd.

Logopeder och bibliotekarer ger också konkreta råd om hur familjer kan läsa på ett språkstimulerande sätt. Till exempel dialogläsning, där föräldrar uppmuntras att läsa tillsam-

mans med barnet, använda tecken som stöd, variera rösten och vänta in barnets respons.

Det bokrecept som föräldrarna får av logopeden tar de med till biblioteket, där bibliotekarier hjälper till att hitta lämpliga böcker.

Win-win för alla

"Bok på recept är en win-win. Biblioteken är vana att arbeta med boken som medel för att stärka språket, logopederna får ett verktyg för språkstimulans, och familjerna får konkreta sätt att arbeta med språket."

– Annie.

"Utan samverkan hade vi inte kommit någons. Logopeder och bibliotekarier kompletterar varandra, och det ger resultat för familjerna."

– Jenny.

"Vi uppmuntrar föräldrar att läsa på ett sätt som bjuder in barnet, som att använda tecken eller vänta in deras respons. Det gör barnet delaktigt."

– Amanda.

Utmaning

Att säkerställa att samverkan är hållbar och inte beroende av enskilda engagerade personer.

Krydda med faktorer som gör skillnad

- Engagemang från både logopeder och bibliotekarier.
- Strukturerad samverkan mellan professioner och kommuner.
- Tillgång till stödmaterial och fortbildning för personal.
- En miljö där familjer känner sig välkomna och trygga.
- Anpassning av insatsen till olika åldrar och språkliga nivåer.

● **"Att Bok på recept nu finns i hela länet gör att fler barn kan få stöd, oavsett om de bor i Storuman eller Umeå."**

● **Amanda**

Berätta mera!

Författare möter barn i förskolan

Aktör: Författarcentrum Syd.

Samverkan: Författarcentrum Syd och Centrum för dramatik Syd. Själva utförandet genomförs i samarbete med kommuner och förskolor.

Ålder: 4–5 år.

Antal deltagare: 8–10 barn per grupp.

Omfattning: Författarbesök med workshop på cirka 30–45 minuter vardera, upp till 60 minuter beroende på barngruppen.

Mål: Öka kunskapen om litterärt berättande, lyfta fram litteraturen som konstform samt inspirera till barns egna berättelser.

Genom insatsen Berätta mera! vill föreningen Författarcentrum Syd öka kunskapen om litterärt berättande, lyfta fram litteraturen som konstform och inspirera till barns egna berättelser. I den här insatsen samverkar Författarcentrum Syd med Centrum för dramatik Syd.

Johanna och Jacob berättar att författarbesök vanligtvis sker på skolor och riktar sig till äldre barn och att förskolor sällan får ta del av författarbesök, särskilt inte de allra yngsta. Därför ville Författarcentrum Syd pröva hur det skulle kunna fungera med författarbesök på förskolor.

De har sedan tidigare kontakt med folkbibliotek och skolor, men genom den här insatsen når de nya målgrupper.

Barnen nås genom kontakt med kultursamordnare i kommuner, som i sin tur kontaktar förskolor. De medverkande författarna och dramatiker bjuds in via Författarcentrum Syd och Centrum för dramatik Syd.

Johanna och Jacob berättar att då barnen får träffa författare och dramatiker på förskolan väcks intresse för litteratur, läsning, skrivande, dramatik och berättande.

Rekrytering och samverkan

Författarcentrum Syd och Centrum för dramatik Syd bjuder in sina medlemmar att delta i insatsen. Författare och dramatiker skickar in intresseanmälningar med idéer för förskolebesök, efter det väljer arrangörerna vilka insatser som ska erbjudas.

Kommunernas kultursamordnare sprider information till alla förskolor i Skåne. De förskolor som vill delta anmäler sitt intresse och Författarcentrum Syd gör ett urval som ger geografisk spridning av insatsen. Det är sedan pedagogerna på de olika förskolorna som sätter samman grupper och väljer lokaler.

Fortbildning för författare

Författarcentrum Syd erbjuder fortbildning för författare och dramatiker som innehåller kunskap om insatsen Berätta mera! och förhållningssätt samt kunskap om att möta barn i förskolan. Utbildningen blir också en plattform för erfarenhetsutbyte som skapar gemenskap i ett annars ofta ensamt uppdrag.

Under 2025 och 2026 arbetar Författarcentrum Syd vidare med Berätta mera! Författare möter barn i förskolan.

Viktiga förberedelser

- Det krävs anpassad information till både författare och förskolor samt en tydlig introduktion dem emellan för att samarbetet ska fungera.
- Många författare har inte tidigare arbetat med barn i förskoleåldern, vilket kräver förberedelser och utbildning. De behöver stöd för att anpassa sitt författarbesök till målgruppen och förskolans förutsättningar.

Utmaningar

- Att vissa författare och dramatiker saknar erfarenhet av att möta barn. Utbildningen blev avgörande för att kunna anpassa innehållet till förskolemiljö.
- Att inte alla kommuner finansierar kulturupplevelser för förskolan inom ramen för "Kulturgarantin".

Så vässar ni receptet

1. Våga samarbeta mer med förskolor – det ger mycket för alla inblandade. Det går till exempel att göra författarbesök på förskolor.
2. Jobba läsfrämjande även med barn som inte kan läsa själva. Läsfrämjande insatser måste inte enbart handla om just läsning.
3. Jobba inte bara med böcker – det finns andra sätt att främja litteratur, läsning, skrivande, dramatik och berättande. Till exempel pyssel, taktila övningar och äventyrslek.
4. Skapa dialog och samarbete mellan de olika aktörerna i insatsen.
5. Var öppen för olika lösningar – det finns ingen färdig mall. Det finns många olika författarskap med olika berättelser som kan göra fantasifulla författarbesök på förskolor!

En dansande läsresa

Språk för alla

Aktör: Österåkers bibliotek.

Samverkan: Österåkers bibliotek och företaget Virveldans.

Ålder: 4–6 år.

Antal deltagare: Vanligtvis cirka 12 barn, med ett maxantal på 15 barn.

Omfattning: 2 workshoppar á 50 minuter under 2 på varandra följande dagar.

Mål: Att stärka barns språkutveckling och delaktighet genom tillgängliga och konstnärliga litteraturupplevelser.

I Österåker möts konst och litteratur i en insats för förskolebarn. Med hjälp av högläsning, bildskapande och dans skapar biblioteket, tillsammans med den konstnärliga plattformen och företaget Virveldans, två interaktiva workshoppar.

Bakom insatsen står Sofia Malone och Sara Lidholm. Tillsammans med Lina, genomför de insatsen – alla tre har både pedagogisk och konstnärlig bakgrund.

Två bilderböcker står i centrum:

- *Zoologipoesi* av Laura Ruhounen och Erika Kallasmaa.
- *Every Color of Light* av Hiroshi Osada och Ryôji Arai.

Sofia läser för barnen ur böckerna och skapar sedan bildkonst tillsammans med barnen, allt med utgångspunkt i den valda litteraturen. Lina och Sara använder samma böcker nästföljande dag under dansen för att tillsammans genom rörelse återigen utforska dem.

Böckerna fungerar som avstamp för barnens fantasi, rörelse och språk. Samsyn kring barnens rätt till konst och språk genomsyrar arbetet, berättar Sofia och Sara.

Alla kan vara med

Sofia och Sara berättar att alla barn kan vara med och skapa, oavsett förutsättningar och bakgrund.

Insatsen delas upp i två workshoppar som genomförs dagarna efter varandra. De anpassas efter gruppens behov och syftar till att varje barn, oavsett språkliga eller funktionella förutsättningar, känner sig sedd och aktivt delaktig.

För att utveckla arbetet förs samtal efter workshopparna med både pedagoger och vårdnadshavare. Eftersom Österåkers kommun tillhör ett finskt förvaltningsområde är även finskan närvarande under workshopparna.

Arbeta för inkludering

- Tydliga bildscheman.
- Taktila material.
- Fysiska markeringar.
- TAKK (Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation).

Pedagogiska principer

- Återkommande möten skapar trygghet och fördjupning.
- Barnens aktiva delaktighet är grundläggande.
- Små grupper och anpassningar gör workshopparna tillgängliga.
- Tvärkonstnärligt arbete ger multimodalt lärande.

Viktiga insikter

- Barn med språksvårigheter deltar oväntat aktivt.
- Rörelse och bildskapande stimulerar språkliga uttryck.
- Specialpedagogisk kompetens ger tryggare genomförande.

Utmaning

Att förskolepersonal inte alltid är vana vid interaktiva dansupplevelser, det kan finnas behov av att i förväg ge handledande information.

Tillaga en tvådagars workshop

- Låt samma team medverka båda dagarna.
- Skapa en målgruppsanpassad inbjudan.
- Skicka inbjudan via kommunens förskolechefer.
- Gör workshopparna bokningsbara via system som möjliggör anpassningar.
- Låt förberedelsematerial ingå.

Dag 1: Litteratur och skapande

Interaktiv högläsning av bilderböckerna och skapande aktiviteter.

Dag 2: Dans och kroppsligt berättande

Dansupplevelse där barnen rör sig genom berättelsen tillsammans med pedagogerna. Musik och rekvisita kopplas till böckerna för att fördjupa upplevelsen.

Läshunden kommer!

Läsfrämjande arbete med hund

Aktör: Bromölla bibliotek.

Samverkan: Bromölla bibliotek, Kulturpunkten och Hälsoträdet.

Ålder: 5–10 år.

Antal deltagare: 8 barn plus deras vuxna.

Omfattning: Lovaktivitet. 40–60 minuter per tillfälle.

Mål: Skapa en mötesplats på biblioteket där barn och familjer känner sig trygga och vill vara. Läsfrämjande och relationsskapande.

På Bromölla bibliotek får barn upptäcka litteraturens värld tillsammans med en läshund.

– Att läsa med läshund är en metod som bygger på relation, nyfikenhet, delaktighet och lugn, säger Inger.

Christin Neubauer och Inger Lindvall skapar träffarna tillsammans med läshundarna Smilla och Silje. De är tillsammans med sin matte och hundförare Inger ett utbildat socialt tjänstehundsteam.

När barnen möter läshundarna Smilla eller Silje finns ett tydligt upplägg – men samtidigt utrymme för spontanitet. Barnens vuxna följer alltid med, och deltagarna är vanligtvis från fem år och uppåt. Tillsammans med läshunden skapar barnen egna berättelser, visar vad de vill läsa och berättar för läshunden om sina favoritböcker.

Barnen låter hunden välja bland enkla böcker som bilderböcker eller kapitelböcker. Hunden visar personen vilken bok den vill höra – genom att ”viska”, i personalens öra, lägga tasserna på boken eller slå tärning.

När barnen lånar böcker finns Smilla eller Silje vid deras sida.

– På så sätt skapas en positiv läsupplevelse, samtidigt som barnen bygger en relation till hunden, säger Inger.

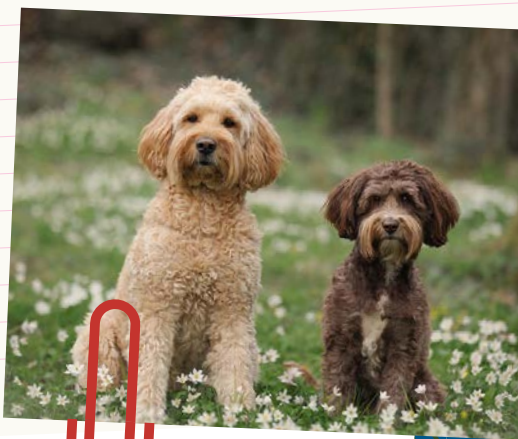
Två kompetenser möts

Christin och Inger är experter inom olika områden, men det är samspelet mellan dem som får träffarna att fungera. Christin skapar tillgängliga, läsfrämjande miljöer och Inger har stor kunskap om barn, specialpedagogik och hundens signaler.

För att nå målgruppen använder de både fysiska och digitala kanaler, så som utskick och affischer till förskolor i kommunen, utskick till kommunens skolsida med information om lovaktiviteter, till kyrkan, barnavårdscentralen och gym med mammaträning, Facebook och Instagram.

Att vara social tjänstehund

Sociala tjänstehundsteam har särskild utbildning och säkerheten för både barnet och hunden är därför hög under mötet. En utbildad social tjänstehund kan hjälpa till att lugna, motivera och öka delaktighet hos dem de möter. De utbildas tillsammans med sin förare för att delta i sociala sammanhang som skola, vård och omsorg.

Förberedelser

- Arbeta fram ett tema tillsammans, till exempel Pettson och Findus, påsk eller sommarboken.
- Välj ut böcker som passar målgruppen, förbered biblioteket och marknadsför evenemanget.
- Ta fram frågor och inlägg kopplade till böckerna och temat.
- Läs igenom böckerna i förväg för att plocka ut nyckelord som kan bli tips till hunden under läsningen.

Utmaningar

- Att hitta tider för lästunder som inte konkurrerar med andra lovaktiviteter.
- Hundarna hyrs in via ett mindre företag. För biblioteket har kostnaden inte varit ett problem tack vare en särskild lovbudget, men för annan aktör utan motsvarande medel kan det vara en utmaning.

Koka ihop en lugn och lekfull läshundsaktivitet

1. Berätta och visa för barnen hur man betar sig med hunden.
2. Prata om att hunden ibland kan vara trött – även det ger lärdomar.
3. Läs boken samtidigt som hunden lyssnar aktivt och barnen klappar den. Skapa en lugn och behaglig stämning.
4. Pausa läsningen emellanåt och utför små aktiviteter, som att gömma godis till hunden eller göra high five – allt med barnen sittande kvar för att behålla lugnet.
5. Variera innehållet vid varje tillfälle. Välj till exempel mellan att lyssna på saga, måla, berätta och lösa gåtor.
6. Gör träffarna interaktiva och barnen är delaktiga. Låt till exempel en gemensam berättelse förändras och byggas ut tillsammans med läshunden. Lämna alltid utrymme för spontanitet.
7. Låt de barn som vill bli fotograferade tillsammans med hunden.

Samiska språkträffar

En plats för lek och språkväxt

Aktör: Biblioteket i Ammarnäs.

Samverkan: Biblioteket i Ammarnäs och modersmåslärare i umesamiska.

Ålder: 6–9 år.

Deltagare: 8 barn.

Omfattning: 1 gång i veckan á 1 timme. Även lovaktivitet.

Mål: Att det blir norm för samiska barn att känna stolthet över sitt samiska språk. En plats där barnens perspektiv och intressen styr innehållet – och där språket växer genom lek, berättelser och gemenskap.

I Ammarnäs i Sorsele kommun, arbetar bibliotekarie och modersmåslärare med språkträffar för att stärka det umesamiska språket. Initiativet kom efter önskemål från föräldrar som sett positiva effekter av liknande språkbild på andra orter, såsom Lycksele. Många samiska barn i Ammarnäs går i en skola där umesamiska undervisas av modersmåslärare. På skolan finns även ett integrerat folkbibliotek – och det är också där träffarna genomförs.

Kontinuitet och flexibilitet

Ingrid beskriver vikten av att skapa kontinuitet, snarare än tillfälliga insatser, för att stärka språkets närvaro och barnens språkutveckling. Ingrid håller språkträffarna tillsammans med modersmåslärare. Barnens språknivå varierar kraftigt – några är modersmålstalare, andra återerövrar språket – vilket kräver ett flexibelt upplägg.

Aktiviteter med språket i centrum

Träffarna har ett lekfullt och tematiskt innehåll. En återkommande figur är ett gosdjur som ”bara pratar

umesamiska”, vilket uppmuntrar barnen att använda språket för att kommunicera. Tillsammans syr de egna gosdjur, bygger hus, har te-bjudningar och läser samiska böcker – ofta översatta av modersmåsläraren eftersom utbudet på umesamiska är mycket begränsat. Aktiviteterna är språkintegrerade, och varje träff innehåller en ordlista med aktuella fraser. Deltagandet är frivilligt och öppet, och gruppen består av omkring åtta barn.

Samarbete som nyckel till framgång

– Samarbetet mellan bibliotekarie och modersmåsläraren är en nyckel till framgång, säger Ingrid.

De planerar gemensamt varje träff. Biblioteket står för material och fika, medan modersmåsläraren ansvarar för det språkliga innehållet. Även andra vuxna, som en áhká (äldre samisktalande kvinna), deltar som stöd. Ingrid betonar vikten av att ha språkstödare som hjälper till att uttala och läsa samiska.

Språket som källa till stolthet

Träffarna bidrar inte bara till språkinlärning, utan stärker också barnens koppling till biblioteket och till samiska böcker, berättar Ingrid. Att språket kopplas till positiva upplevelser är avgörande.

Ingrid lyfter fram betydelsen av att ha en låg tröskel och att göra det enkelt för barnen att delta i aktiviteterna. Hon betonar att aktiviteterna inte behöver vara så avancerade eller krävande för att vara effektiva.

Foto: Ingrid Nylen Vinka

För ett framgångsrikt genomförande

1. Håll träffarna regelbundet, till exempel en vardag efter skolan.
2. Anpassa aktiviteterna efter barnens nivå och intressen.
3. Använd bilderböcker, gärna översatta till umesamiska av språkstödjare.
4. Spela in ljud, gör bingo, pyssla, spela teater – allt med språkfokus.

Material och resurser

- Det finns få böcker på umesamiska – skapa eget material (till exempel i Canva) eller översätt svenska barnböcker.
- Polarbibblo är en bra resurs med ljudböcker, målarbilder och material även på minoritetspråk.

Utmaningar

- Barnen förstår samiska på olika nivåer, vilket gör det utmanande att ibland anpassa innehållet för alla.
- De yngre barnen har kortare koncentrationsförmåga än de äldre, vilket kan vara en utmaning i arbete med upplägget.

Nyckelingredienser för lyckade träffar

- Språkstöd – någon som kan tala eller uttala samiska.
- Återkommande träffar som skapar kontinuitet, även om få kommer i början.
- Barnens delaktighet – att lyssna på deras önskemål.
- Lekfullhet och kreativitet – språk lärs genom lek, pyssel och berättande.
- Ett välkomnande bibliotek där samiskan syns och hörs.
- Uppföljning av träffarna – många föräldrar märker ökat användande av samiska hemma.

Social läsning blir meningsfull läsning

Att laga och äta mat ensam är inte samma upplevelse som att göra det tillsammans. Precis samma sak gäller för läsning. När vi möter andra människors perspektiv på det vi läst förstår vi mer. Det är just det som är poängen med initiativen i denna skrift. De är recept på hur vi kan koppla ihop människor.

Det är först när vi sätter ord på de tankar som virvlar runt i huvudet som vi, faktiskt, förstår vad vi har läst. Vi måste bearbeta. I sin enklaste form berättar

vi för någon om vår upplevelse. Muntligt eller skriftligt. Men för att nå mer oväntad förståelse behöver vi också oväntad bearbetning. Vi behöver överraska oss själva. Främmandegöra och omvandla sådant vi trodde var bekant.

Kanske dansar vi vår läsupplevelse? Klär ut oss till en karaktär? Förvandlar bokens tema om svek till en fredagsmiddag? När vi på detta sätt omvandlar vår läsupplevelse till faktiska handlingar

kan det svindla till. I yrseln upptäcker vi vad texten faktiskt betyder för oss och kommer ut på andra sidan, förändrade för alltid.

Foto: Elliot Elliot

Eric Haraldsson,
skolbibliotekarie och ledamot i Läsrådet

Insatser

Mellanåldern

(upp till 13 år)

Läsa äger

Glädje i läsning och rörelse för barn

Aktör: Kristinehamns bibliotek.

Samverkan: Kristinehamns bibliotek, kommunens fritidsverksamhet och föreningen KFUM:s idrottsskola.

Ålder: 6–12 år.

Antal deltagare: Upp till 300 barn via idrottsskolan, plus barn på fritidshem.

Omfattning: Under sommarlovet, med fokus på fyra veckors idrottsskola och sex veckors fritidshemsvisstelse.

Mål: Ge barn tillgång till högläsning och böcker i en rolig miljö. Främja läsglädje och bidra till barns skolframgång på lång sikt.

Läsa äger är ett initiativ för samverkan mellan bibliotek, skolor och fritidshem för att motverka sommarlovstappet i läsning, särskilt bland barn i områden med socioekonomiska utmaningar. Feriearbetande gymnasieungdomar anställs under sommaren och blir läsande förebilder för yngre barn under sommarlovet.

Berättelser och rörelse

Läsa äger i Kristinehamn är en läsfrämjande insats som riktar sig till barn under sommarlovet. Ungdomar läser högt för barnen när de vistas på fritidshem och på KFUM:s idrottsskola.

Med bokkassar, pyssel och tillverkning av bokmärken, högläsning och boksamtal skapar ungdomarna och biblioteket en miljö som gör läsning till en naturlig del av somardagarna för barnen.

På idrottsskolan kombinerar barnen idrott med avkopplande lässtunder i skuggan. Läsningsaktiviteter blandas med rörelseaktiviteter som bidrar till att upptäcka böckernas värld på ett lekfullt sätt.

– Vi vill att barnen ska känna glädje i läsning och rörelse, säger Hanna.

Brett utbud väcker nyfikenhet

Deltagarna i Läsa äger är barn mellan 6 och 12 år med en blandning av bakgrunder. Insatsen är öppen för alla barn på fritidshem och idrottsskola. Barnen får utforska böcker på olika språk, och bibliotekspersonal levererar extra böcker baserat på önskemål.

– Barnen blir inspirerade. De ser läsning som något roligt och upptäcker nya berättelser. Barnen ber ofta om mer läsning, vilket både stärker deras relation till böcker, men även stärker ungdomarna som läser. Ungdomarna känner verkligen att de gör skillnad, säger Hanna

Samarbete ger räckvidd och effekt

En nyckel till framgång är samarbetet mellan biblioteket, fritidshemmen och KFUM som gör att barnen möter högläsning på flera platser – från skolornas fritidshem till idrottsskolan med upp till 300 deltagare.

Innan insatsen startar utbildar biblioteket kommunens feriearbetande ungdomar och KFUM:s idrottsledare,

i åldern 16–22 år, i högläsning. Man samtalar också om vad det innebär att vara en läsande förebild.

Insatsen visar hur biblioteket – med hjälp av andra – kan nå ut med läsfrämjande insatser till barn utanför bibliotekets egen verksamhet och lokaler. Nya skolbibliotekarier stärker kopplingen till skolan och gör det enklare för biblioteket att genom Läs äger nå barn som behöver extra stöd. Det övergripande målet är att bidra till barns skolframgång genom läsfrämjande på fritiden.

– Samarbetet når fler barn och skapar långsiktig effekt, säger Hanna.

Läs äger-initiativet pågick 2025 i cirka 70 kommuner. Initiativet har undersökts av forskare och visar goda resultat.

Foto: Alma Modin

Aktiviteter en Läs äger-dag

- Högläsning och boksamtal: ungdomar delar berättelser som fångar barnens intresse.
- Aktiviteter med böcker: pyssel, spel och utforskande av bokkassarnas innehåll.
- Rörelse och avkoppling: läsning integreras i idrottsdagar för en lugn stund.
- Besök från biblioteket: bokbussen och pop up-cykeln med fler böcker ger barnen mer att välja bland.

Utmaning

Två olika perioder och flera skolor kräver mycket planering och kommunikation.

Smaksätt för att engagera och inkludera barn

1. Bygg nätverk: samarbeta med fritidshem, föreningar och skolbibliotekarier.
2. Skapa tillgänglighet: använd bokbuss och extra böcker för att nå barn på plats.
3. Var flexibel: integrera läsning i barns vardagliga aktiviteter som idrott.
4. Använd ett brett koncept: kombinera högläsning med pyssel och rörelse för att engagera barnen.
5. Var tillåtande: låt barns intressen styra och ge utrymme för flerspråkighet.
6. Planera för tillväxt: börja smått och utöka med fler aktörer för större räckvidd.

Sommar- boken

Inspirerar och motverkar lästapp
under sommaren

Aktör: Folkbiblioteken i Lund.

Samverkan: Barn- och skolförvaltning för spridning av information. Kultur- och fritidsförvaltningens ungdomsverksamhet.

Ålder: 6–16 år.

Antal deltagare: Cirka 1 000 deltagare per år.

Omfattning: Hela sommaren.

Mål: Inspirera till läslust och stärka läsförmågan under sommaren.

Sommarboken syftar till att skapa läslust och motverka tapp av läsförmåga under sommarlovet hos barn i åldern 6–16 år. Deltagarna uppmuntras att läsa sex valfria böcker och beskriva sin läsupplevelse genom att skriva, rita eller fylla i en emoji i en Sommarboksfolder, som de lämnar in till biblioteket.

Sommarboken är en öppen aktivitet som barn själva väljer att delta i på sin fritid, till exempel när familjen besöker biblioteket, när de möter bibliotekets pop up-cykel eller biblioteks-bussen. Biblioteket genomför olika aktiviteter kopplat till Sommarboken, allt från kickoffer till bokfikor och avslutande kalas i slutet av sommaren.

Barn är delaktiga i utformandet

En central del i Sommarboken på folkbiblioteken i Lund är att barn och unga är involverade i att skapa allt från logotyp till utformandet av frågor till foldrarna. Vid sommarens slut sätts barns och ungas inlämnade bidrag upp i biblioteket, vilket skapar stolthet och blir ett bra sätt att boktipsa varandra.

– Vi har en stor vägg där vi sätter upp teckningar och boktips från deltagarna. Det är häftigt att se hur det växer när alla liksom lämnar in efter hand, säger Elin.

Motiverande samtal

När barnen lämnar in sin ifyllda Sommarboken-folder pratar bibliotekspersonalen alltid med dem för att bekräfta och stärka motivationen att fortsätta läsa.

– Vi säger ”Hej, vad kul att du har läst så mycket under sommaren!” Sen är samtalet igång. De får välja en presentbok och så sätter vi en liten etikett med namnet i boken. Det blir som en liten ceremoni – jättemysigt, säger Elin.

– Det är ju egentligen helt otroligt, att man med så enkla medel, redan från början kommer ganska djupt in i samtalet med varandra, när barnet lämnar in sin Sommarboken-folder. Det är ju inte så lätt för ett barn att gå fram och prata med en vuxen som man aldrig har träffat innan. Men så många fina samtal och så många skratt blir det genom Sommarboken, säger Daniella.

"Vi säger Hej, vad kul att du har läst så mycket under sommaren! Sen är samtalet igång."

Elin

Sommarboken som koncept

Sommarboken drivs även som koncept av Kulturförvaltningen i Västra Götalandsregionen. Stöd och inspiration för Sommarboken kan hämtas från sajten Barnens bibliotek, som också drivs av Kulturförvaltningen i Västra Götalandsregionen.

Enligt sajten Barnens bibliotek deltog över 150 bibliotek i hela landet i Sommarboken-träffar under 2025.

Läsutmaningar för hela familjen

Sommarboken för barn 6–16 år har utökats med fler läsutmaningar riktade till andra åldrar och behov som exempelvis Lilla Sommarboken för barn under 6 år och Tonårsutmaningen för ungdomar 13–19 år. Det finns en variant för barn i anpassad skola, och en variant för vuxna som syftar till att stärka vuxna som läsande förebilder för barnen.

Hållbarhetsrecept för läsfrämjande arbete

1. Involvera barn och unga tidigt i utformningen. Använd barn- och ungdomsgrupper för att testa idéer, utforma foldrar och aktiviteter.
2. Samarbeta med skolor, fritidshem och civilsamhälle för att nå deltagare.
3. Samarbeta med kommunens unga feriepraktikanter.
4. Delta i olika evenemang för att nå barn och unga utanför det fysiska biblioteket.
5. Erbjud stödjande aktiviteter som pop up-verksamhet på platser där många barn vistas på fritiden.
6. Förankra hos ledning och kollegor för hållbarhet.
7. Prata med deltagarna när de lämnar in sin ifyllda folder, för att motivera och peppa. Det är barns och ungas egen läsupplevelse som är det absolut viktigaste!
8. Ge varje deltagare en bok i gåva. Ansök till exempel om inköpsstöd från Kulturrådet.

4 Boken heter:

Författare:

Blev du överraskad av slutet? Hade du velat att den hade slutat på ett annat sätt?
.....
.....

5 Boken heter:

Författare:

Beskriv någon plats i boken som du skulle vilja besöka. Varför vill du besöka den platsen?
.....
.....

6 Boken heter:

Författare:

Vilken känsla fick du av boken?
.....
.....

För dig
mellan 6-16 år

Under
sommarlovet
och fram
till sista
augusti!

SOMMARBOKEN

**Häng med på
sommarens
läsäventyr!**

Läs 6 böcker
– få en bok.

Folkbiblioteken i Lund
folkbiblioteken.lund.se

Minibladet

Barnens egen nyhetstidning

Aktör: Läs och Lär McShane Education AB.

Samverkan: Stiftelser, banker, lokala dagstidningar, bibliotek och skolor.

Ålder: 7–13 år.

Antal deltagare: Cirka 10 barn per redaktion.

Omfattning: Veckovisa möten och aktiviteter under terminerna.

Mål: Alla barn ska ha tillgång till en lokal tillgänglighetsanpassad nyhetstidning. Främja läsande och skrivande genom delaktighet och eget skapande.

Minibladet är en läs- och skrivfrämjande insats som låter barn skapa och konsumera nyheter på sina egna villkor. Det är en nyhetstidning av och för barn, där barn agerar reportrar, skapar innehåll och publicerar artiklar på minibladet.se. Tidningen är gratis och reklamfri.

Maria McShane startade insatsen för över tio år sedan, med visionen att ge barn en röst genom lokala nyheter och att få dem att bli intresserade av att läsa nyheter. Barnen fungerar som reportrar och skriver om ämnen som intresserar dem.

– För att så många barn som möjligt ska kunna ta del av nyheterna erbjuder vi artiklar på olika språkliga nivåer, samt talsyntes i olika hastigheter med pekmarkör. Minibladet vill inspirera barn till läsning, samtidigt som de lär sig göra sina röster hörda, vågar ta plats och förstå sin roll i samhället, säger Maria.

Lokala redaktioner engagerar barnen
Minibladet organiserar lokala redaktioner där barn träffas veckovis. Varje redaktion har runt tio barn och en handledare. Utöver möten arrangeras event som författarbesök och sommarlovsaktiviteter för att nå fler barn.

– Vi vill att Minibladet ska vara en del av barnens vardag, säger Maria.

Redaktionerna har oftast fler flickor än pojkar och når särskilt barn i utsatta områden som annars inte deltar i fritidsaktiviteter.

Förtroende som grund för skapande
Minibladet bygger på förtroende mellan barn och vuxna. Möten hålls på trygga platser som fritidsgårdar och bibliotek. Handledare, som Gustav Sigala Haggren, låter barnen styra innehållet. Detta skapar en miljö där barn vågar uttrycka sig och delta.

– Det är deras tidning. De bestämmer vad vi skriver om, säger Gustav.

Samverkan för hållbarhet

I genomförandet av verksamheten är finansiering den största utmaningen, eftersom tidningen är gratis och reklamfri. Att nå barn i hela landet, särskilt utanför storstäder, är också svårt. Minibladet samarbetar därför med stiftelser, banker och lokala dagstidningar. Att barnens artiklar även publiceras i lokala tidningar stärker deras självkänsla.

– När barnen ser sina texter i tidningen, inser de att deras röster räknas, säger Gustav.

Så går en Minibladet-träff till

En träff varar i två timmar och består av introduktion och planering av arbete med artiklar eller intervjuer: gemensam genomgång och respons och sist en avslutning, där barnen får med sig sitt skapade material.

Mediekunnighet genom praktiskt skapande

Som reportrar utvecklar barnen sin medie- och informationskunnighet, sitt källkritiska perspektiv och sin förmåga att uttrycka sig på ett lustfyllt sätt genom text, men också genom ljud och rörlig bild.

Inspirerande möten med idoler

Minibladet arrangerar möten med författare och kändisar, både digitalt och på plats. Barnen intervjuar sina idoler, och artiklarna publiceras i tidningen.

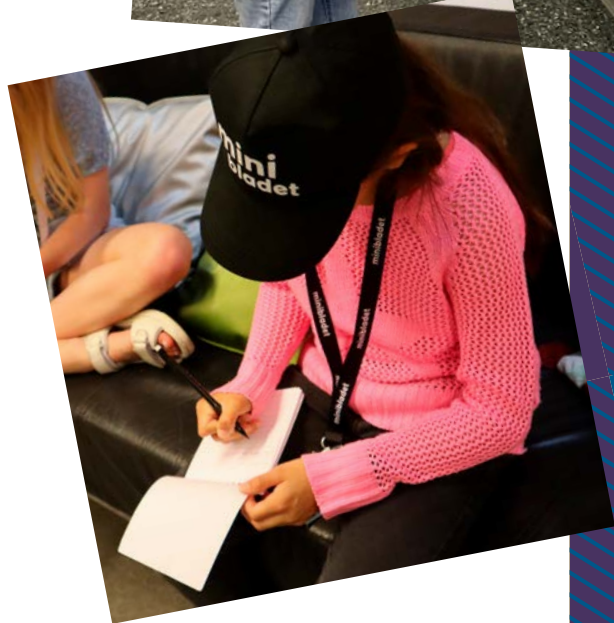
– Det är fantastiskt att se hur barnen växer när de får prata med någon de beundrar, säger Maria.

Utmaningar

- Att nå barn i hela landet, särskilt utanför storstäder.
- Hitta sätt att kombinera digital och tryckt läsning utifrån forskning om läsvanor.
- Barn och unga har olika språkliga förutsättningar, vilket kräver mycket handledning för att deltagarna ska känna sig trygga och utvecklas i sitt skrivande.
- Svårt att hitta en hållbar ekonomisk modell och rätt stöd för verksamheten.

Recept för att stärka barns delaktighet

- Bygg relationer först: möt barnen där de känner sig trygga.
- Välj en trygg plats: använd fritidsgårdar eller bibliotek.
- Låt barnen styra: ge dem ägandeskap över innehållet.
- Sänk trösklarna: gör det enkelt och kravlöst att delta.
- Samverka lokalt: jobba med skolor, bibliotek och tidningar.
- Visa att det är på riktigt: publicera barnens arbete offentligt.

Läslust Rinkeby

Stärker barns läsförmåga och självförtroende genom Paired Reading

Aktör: Rinkeby bibliotek.

Samverkan: Rinkeby bibliotek och Rinkeby Folkets Hus.

Ålder: 8–12 år.

Antal deltagare: 28 barn.

Omfattning: 2 tillfällen i veckan i 14 veckor.

Mål: Att skapa en ny generation läsare. Ge barn säkerhet och trygghet i sin läsning med syfte att integrera "jag är en läsare" som en del av självbilden.

Läslust Rinkeby är en läsfrämjande insats som innebär anpassad läsning för flerspråkiga barn. Biblioteket tillhandahåller lokal, böcker, material och personalresurser, medan Rinkeby Folkets Hus ansvarar för att arvoda lässtödjare.

Från och med hösten 2025 har insatsen utökats från ett till två tillfällen i veckan. Förändringen gjordes efter önskemål och behov från barnen, för att stärka kontinuitet och för att möjliggöra ökad språklig progression. Det är jämn fördelning mellan flickor och pojkar i insatsen.

Matchas genom korta intervjuer

Barnen nås genom kontakter med skolor, bibliotek, bokklubbar och civilsamhällets nätverk. Information om insatsen sprids också från mun till mun mellan föräldrar. Intresset är stort.

Lässtödjarna rekryterar biblioteket bland studenter via universitetens jobbplattformar. Många av studenterna har lokal förankring i Järvaområdet, vilket underlättar identifikation med barnen. Sedan görs matchningen mellan barn och lässtödjare

genom korta intervjuer, där barnets intressen, behov och personlighet vägs mot lässtödjarens profil.

Trygghet, självförtroende och läslust

Läslust Rinkeby bygger på metoden Paired Reading – där en stark läsare (en vuxen lässtödjare) och en svagare läsare (ett barn) läser tillsammans i 20 minuter. Barn och vuxna läser först i kör, och sedan växlar barnet till att läsa själv, när hen känner sig redo. Den vuxne agerar trygghetsstöd och är redo att hjälpa till när det blir svårt.

Marie och Fardosa berättar att det skapar trygghet, självförtroende och läslust även hos barn som har svårigheter eller saknar grundläggande läsförmåga.

Efter 14 veckor avslutas insatsen med en ceremoni där barnen får diplom, priser från tävlingar och en bok som matchar deras intressen.

– Vi har specialpedagog knuten till projektet som då och då pratar med lässtödjarna om barn i behov av särskilt stöd. Vi har många barn med dyslexi eller språkstörning. Alla barn

är välkomna, så vi behöver kompetens för att bemöta dem på rätt sätt. Specialpedagogen kommer via kommunen och skolorna, som också ser den här insatsen som mycket värdefull, säger Marie.

”Vi har aldrig haft ett enda barn som bara har ett språk, utan alla har minst två och oftast många fler, vilket är jättekul att få jobba med. Vi fokuserar främst på svenskan eftersom det är i svenskan barnen har svårt att uppnå målen i skolan.”

Marie

Forskning om Paired Reading

Internationell forskning om Paired Reading visar positiva effekter inom olika områden – som ökad läsmotivation, stärkt självförtroende och social utveckling. Därför rekommenderas metoden ofta, trots att den inte alltid leder till förbättrad läsförmåga i sig.

Foto: Fardosa Omar

Förberedelser

- Boka lokaler i god tid och anpassa dem efter barnens behov.
- Låt lässtödjarna anlända 15 minuter innan barnen för att få instruktioner och information av bibliotekarien om dagens upplägg.

Lässtund och aktivitet

Varje träff pågår i en timme och består av:

- 10 minuter uppstart.
- 20 minuter individuell läsning mellan ett barn och en specifik lässtödjare (samma par hela terminen för trygghet och kontinuitet).
- 20 minuter lässtimulerande aktivitet ledd av bibliotekarien (till exempel lek, rita, skriva, bildtolkning, ordförståelse).
- 10 minuter avslutning.

Läsmaterial

Barnen väljer själva vad de vill läsa, med guidning från bibliotekarien för att hitta rätt nivå.

Språkstöd

Fokus ligger på samtal kring texten, ordförståelse, att förutsäga och sammanfatta samt att hitta glädje och nyfikenhet i läsningen.

Viktiga resurser

- Tillgång till bibliotek eller annan trygg plats med god tillgång till litteratur.
- Avlönade lässtödjare – en nödvändig men kostnadskrävande del.
- Representation bland lässtödjarna vad gäller bakgrund och flerspråkighet.
- Ett rikt bokutbud att välja bland: gärna skönlitteratur, faktaböcker, serier och bilderböcker.

Samarbeta med föräldrar för bättre resultat

Engagerade föräldrar sprider information vidare och vittnar om tydliga resultat. Se därför till att involvera föräldrarna i insatsen genom att anordna föräldramöten på biblioteket. Mötena stärker samarbetet och ger tips för läsning i hemmet och bidrar till en positiv läsmiljö både hemma och i vardagen.

Utmaningar

- Att lässtödjarna är kostsamma, vilket skapar en ekonomisk utmaning.
- Att en del av barnen ännu inte har tillägnat sig grundläggande färdigheter i läsning och avkodning.

Små tips som lyfter hela receptet

- Ge inte upp – motgångar kommer, men även genombrott.
- Lyssna på barn och föräldrar – där finns nyckeln till framgång.
- Fokusera på kvalitet före kvantitet – 28 barn betyder 28 familjer.
- Bygg förtroende – relationen är avgörande, inte bara metoden.

NPF- klubben

En trygg plats för läsning och gemenskap

Aktör: Uppsala stadsbibliotek.

Samverkan: Uppsala bibliotek, Föreningen Autism Uppsala län, Infoteket och Habiliteringen.

Ålder: 8–12 år

Antal deltagare: 6 barn.

Omfattning: 1 träff i månaden á 1,5 timme.

Mål: Skapa en trygg och lustfylld miljö där barnen känner sig hemma på biblioteket, vågar utforska nya sammanhang och upptäcker böckernas mångfald.

NPF-klubben är en läsfrämjande insats som riktar sig till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Klubben träffas på stadsbiblioteket och erbjuder en anpassad miljö, där barnen utforskar böcker och berättelser på sina egna premisser. Med flexibla aktiviteter skapas en struktur som är både tydlig och inbjudande.

– Vi vill att barnen ska hitta sina berättelser och känna sig hemma på biblioteket. Det handlar om demokrati och läskunnighet, säger Anna-Klara.

En nyckel är att skapa en trygg och förutsägbart miljö. Rummet är utrustat med olika hjälpmedel, såsom bildstöd och tidshållare. Varje träff följer en struktur som kommuniceras i förväg. Föräldrar är välkomna att delta, men många barn har gradvis blivit mer självständiga.

– Vi är tydliga men inte rigida. Flexibilitet och att möta barnens behov är avgörande, säger Annie.

Hon lyfter också vikten av att vara tillåtande – både mot barnen och sig själv som ledare.

Ett vidgat textbegrepp

Klubben arbetar med ett vidgat textbegrepp och erbjuder aktiviteter såsom bokskapande, speldesign, hieroglyftecknande och animering. Genom att koppla läsningen till barnens intressen, som till exempel djur eller tv-spel, blir böckerna relevanta och lockande. Högläsning och gemensamma samtal är också centrala inslag.

– Barnen utforskar biblioteket mer nu. De vågar låna böcker själva och har lärt sig använda register och innehållsförteckningar, säger Anna-Klara.

Liten och inkluderande grupp

Gruppen består av två flickor och fyra pojkar från olika delar av Uppsala och närliggande kommuner. Klubben är öppen för alla barn med NPF, utan krav på diagnos. En utmaning är att nå målgruppen och säkerställa att alla känner sig välkomna. Initialt var det svårt att nå fram till de mest tillbakadragna barnen, men gruppen har med tiden blivit mer sammansvetsad.

– Det har gått över förväntan. Barnen stöttar varandra och visar förståelse för varandras olikheter, säger Anna-Klara.

Samarbete ger styrka

Klubben är ett samarbete mellan Uppsala stadsbibliotek och Autism Uppsala län, med stöd från Infoteket och Habiliteringen. De sistnämnda hjälper till med information till målgruppen. Mer aktivt samarbete finns med Museum Gustavianum, Uppsala stadsarkiv och Studieförbundet, som bistått med kunskap och material.

– Samarbetet med föreningar är ovärderligt. Det ger kompetens och hjälper oss nå ut till barnen, säger Annie.

Så går en NPF-träff till

- Samling och incheckning: med bildstöd hälsas alla välkomna och påminns om vad som ska hända.
- Aktiviteter kopplade till böcker och berättelser, med frihet att välja eget fokus.
- Paus med fika: en stund för avkoppling och samvaro.
- Avslutning: samtal om vad som gjorts och vad som kommer nästa gång.

Utmaningar

- Att nå målgruppen.
- Att säkerställa att alla känner sig välkomna.

Ge receptet extra sting

- Skapa trygghet: anpassa miljön och involvera trygga vuxna ledare, till exempel genom samarbete med föreningar.
- Var flexibel men samtidigt tillåtande: var tydlig men inte stel – möt barnens behov.
- Koppla läsningen till barnens intressen och variera aktiviteterna.
- Planera för fortsättning: tänk på hur barnen kan gå vidare till andra aktiviteter.

”Samarbetet med föreningar är ovärderligt. Det ger kompetens och hjälper oss nå ut till barnen.”

Annie

Flera vägar in i läsningen

När vi talar om läs- och skrivfrämjande arbete är det lätt att se skönlitteratur som utgångspunkt. Romaner och berättelser har en stark tradition och stor betydelse för språk- och identitetsutveckling. Men vägen in i läsning ser olika ut för olika människor, och det som väcker intresse hos en person behöver inte göra det hos en annan.

Många barn och unga kan känna stark motivation när de får läsa något som ligger nära deras intressen,

och vi ska inte glömma att faktaböcker eller annan typ av läsning än skönlitteratur kan vara vägen till läslust. Att läsa en faktabok om rymden, en serietidning om en favoritkaraktär, en introduktion till ett spel eller ett magasin om djur, mode eller fordon kan vara en ingång till att hitta den egna läsglädjen. För andra kan det handla om att skapa egna texter utifrån bilder, sångtexter eller filmer.

När litteraturen känns relevant och tillgänglig blir den inte ett krav utifrån, utan ett verktyg för att uttrycka sig, förstå världen och utveckla sitt språk.

Skönlitteratur är ett värdefullt och kraftfullt verktyg i det läsfrämjande arbetet, men det är inte alltid den enda eller bästa vägen framåt – och det är helt i sin ordning.

Jag brukar jämföra det med att laga en sås – blir den för tunn, håll i lite mer av rätt ingrediens och rör om. I läs- och skrivfrämjande kan små justeringar, som att byta en text eller prova en ny skrivövning, göra underverk. Var inte rädd för att testa dig fram.

Foto: Elliot Elliot

Ulrika Caperius,
förläggare och ledamot i Läsrådet

Insatser

Ungdomsåren

(upp till 21 år)

KUBen-Stories

Fritidsgård och bibliotek tänder gnistan hos unga

Aktör: Vallentuna kommun.

Samverkan: Biblioteket i Vallentuna och Ung Fritid Vallentuna.

Ålder: 12–15 år.

Antal deltagare: Varierar mellan 2 och 14 personer.

Omfattning: 1 timme 1 gång i veckan.

Mål: Skapa intresse för läsning och skrivande hos unga som vanligtvis inte läser och skriver på fritiden.

KUBenStories är en del av verksamheten på Kuben, en mötesplats i Karby, där bibliotek, fritidsgård, kulturskola med flera verksamheter, samlas under samma tak.

KUBenStories handlar om att fånga upp unga som vanligtvis inte ägnar sig åt läsning eller skrivande på fritiden. Många av deltagarna har neuropsykiatriska diagnoser och låg självkänsla i skolsammanhang. En viktig utgångspunkt är därför att undvika att aktiviteterna upplevs som "skoliga".

Det är en öppen verksamhet utan krav på anmälan. De som är på fritidsgården den dagen och vill delta är välkomna. Alla träffar avslutas med gemensam fika för de som deltagit hela timmen. Fikan fungerar både som motivation och ett tillfälle för gemenskap.

Delaktighet utan pekpinnar

Deltagandet är jämnt fördelat mellan tjejer och killar. Fritidsgården arbetar generellt aktivt för att stärka tjejers plats och initiativtagande, något som märks även i den här insatsen. Ofta

tar Anna och Lina fram flera förslag på vad de kan göra och låter deltagarna välja aktivitet.

Engagemanget hos dem som ledare är en avgörande faktor. De deltar själva i övningarna och visar att det är okej att göra fel. Övningarna görs ofta två gånger. Första gången för att testa, vilket stärker självkänslan och ökar motivationen att genomföra något med fokus andra gången.

– En viktig ingrediens i att KUBenStories fungerar så bra är att vi som leder går in i rummet inte som lärare eller föräldrar, utan som vuxna med närvaro och värme. Vi är ledare, men inte överordnade, säger Lina.

– Vi behöver hantera maktbalansen mellan oss och barnen medvetet. Ungdomarna får stort utrymme, men inom tydliga ramar. Här råder frivillighet, men också ansvar, säger Anna.

Läs av och anpassa

Aktiviteter kan snabbt behöva anpassas efter de deltagande ungdomarnas dagsform, gruppstorlek och stämning. Det finns tydliga regler i

rummet, till exempel mobilfria zoner och krav på respekt, och ibland måste ledarna sätta gränser för att upprätthålla trygghet och fokus. Ungdomar som besöker fritidsgården skiljer sig ofta från de som söker sig till biblioteksaktiviteter. Därför behövs anpassade metoder och en öppen inställning. Ibland behöver man också anpassa aktiviteten efter till exempel busstider eller tider för modersmålsundervisning.

Mer positiva attityder till läsning

Lina och Anna berättar att KUBen Stories har lett fram till att ungdomar som aldrig tidigare har läst frivilligt, nu börjar be om böcker och berättelser och komma till biblioteket. Genom berättande och improvisation har frågor om identitet, relationer och normer kunnat utforskas på ett tryggt sätt och nya samtalsytor har uppstått. Lina och Anna märker också en ökad självkänsla hos deltagarna. Läsning har blivit något att vara stolt över – och prata om.

Vid terminsavslut genomförs en utställning som synliggör bredden i ungdomarnas kreativitet för föräldrar och andra som är nyfikna på vad som sker inom insatsen.

Roliga och enkla övningar som väcker motivation

- Högläsning av ungdomsböcker.
- Användning av berättarkort och berättartärningar.
- Improvisationsövningar.
- Skrivövningar på lågtröskelnivå (där ledarna ibland skriver åt deltagarna som berättar muntligt).
- Soloäventyr med val och tärningsslag.
- Skrivande av stafettberättelser och stafettdikter.
- Blackout Poetry.
- Lekar som väcker kreativitet, till exempel att hitta på och presentera fiktiva boktitlar.

Utmaningar

- Behov av stöd från chefer för att möjliggöra genomförande.
- Viktigt att medarbetare som inte arbetar med insatsen förstår konceptets värde och deltar aktivt.
- Få föräldrar att respektera att barnen behöver delta hela aktiviteten.
- Insatsen kan kräva mer tid än den planerade timmen för att ge önskat resultat.

Krydda grundreceptet

1. Börja i relationen – inte i boken. Relationen till ungdomarna är a och o. Tiden före och efter aktiviteten, där ledarna hänger, spelar pingis eller småpratar med ungdomarna, är minst lika viktig. Genom att skapa tillit först blir deltagandet mer naturligt, även i aktiviteter som annars kan upplevas ovana eller utmanande, som högläsning eller diktskrivande.
2. Anpassa efter olika behov hos olika barn och unga.
3. Samverka över gränser: kombinera olika kompetenser, men dela samma vision. Det är viktigt att ledare av insatsen har ett genuint intresse för språk, berättande och ungdomars utveckling.
4. Skapa låg tröskel och hög tillit: anpassa språk, format och tempo efter gruppens behov.
5. Bygg stöd hos ledning och kollegor: förankring och förståelse för arbetet ger hållbarhet.
6. Fira det som funkar: dokumentera framgångar med bilder, citat och berättelser.
7. Tänk långsiktigt: våga testa och utvärdera kontinuerligt tillsammans – förändring tar tid, men är fullt möjlig.

Bokfika

Inkluderande läsning för unga med särskilda behov

Aktör: Strängnäs bibliotek.

Samverkan: Strängnäs bibliotek,
anpassad skola och fritidshem.

Målgrupp: 12–16 år.

Antal deltagare: 5–8 ungdomar.

Omfattning: 40 minuter, 1 gång
per månad.

Mål: Att tillgängliggöra litteratur
för unga i anpassad skola, skapa en
positiv relation till litteratur och bidra
till en meningsfull fritid – särskilt
för dem som annars sällan besöker
bibliotek.

Bokfika riktar sig till unga med neu-
ropsykiatrisk funktionsnedsättning,
NPF, och unga med intellektuell
funktionsnedsättning.

– Det viktiga är att ha en positiv och
inkluderande attityd, där alla får
delta på sitt sätt, oavsett om det är
genom att prata eller bara lyssna,
säger Veronica.

Vid varje träff bjuder Veronica in
till fika, högläsning och samtal om
böcker. Deltagarna är med och tyck-
er till om vilka typer av böcker som
ska läsas. Genom att variera genrer,
teman och svårighetsgrad hittar hon
alltid något som väcker intresse.
Bokfikan blir en plats där ungdo-
marna vågar delta, återvänder och
utvecklar sina tankar tillsammans
med andra.

En lättillgänglig mötesplats

Ungdomarna går i anpassad skola
och fritidshem och har ofta svårt
att ta sig till andra platser. Bokfikan
genomförs därför i en lokal på skolan,
direkt efter skoltid. Tack vare sam-
verkan mellan biblioteket, skolan och
fritidshemmet bokas skolskjutsen om,
så att ungdomarna kan vara med och
ändå ta sig hem på sitt vanliga sätt.

Att bygga relationer med både elever
och skolpersonal är en viktig nyckel
till att det fungerar.

– Genom att jag är ute på skolan och
presenterar mig lär ungdomarna
känna mig. Då blir det inte ett så
stort steg att prova att delta, säger
Veronica.

”Våga prova! Ge det en chans – det värsta som kan hända är att du lär dig något nytt. Jag lär mig hela tiden genom att prova.”

Veronica

Veronica fick inspiration från bland annat: *Klaras läsprepp! Att främja läsning bland barn och unga*. Klara Önnerfält, BTJ Förlag.

Foto: Veronica Holst Wiberg

Inför träffarna

- Besök klasserna och presentera dig samt aktiviteten. Rita gärna på tavlan eller ha med bildstöd.
- Sätt upp affischer om aktiviteten, gärna med piktogram eller annat bildstöd i skolans lokaler.
- Låt ungdomarna anmäla sig via skolpersonalen.
- Förbered fika och välj ut böcker i olika genrer och nivåer.

Under träffarna

- Börja med fika – gärna något deltagarna har varit med och valt. Det hjälper dem att fokusera.
- Berätta vad som ska hända under träffen, gärna med bildschema.
- Starta en tidhållare för tydlighet och trygghet.
- Läs högt ur den bok eller de böcker som du har med dig: fakta, noveller, böcker om EPA, något läskigt eller känslomässigt.
- Samtala kring texten – ställ frågor, väv in teman och lyssna in gruppen.

Tips för sänkta trösklar

- Ingen behöver läsa något i förväg eller mellan träffarna.
- Det räcker att vara med och lyssna – ingen måste prata.
- Om någon vill prova en gång utan anmälan – låt hen göra det.
- Träffarna hålls i en trygg och välkänd miljö (skolan).
- Aktiviteten sker direkt efter skolans slut.

Utmaningar

- Aktiviteten är personbunden och förändringar gällande personal eller schema påverkar genomförandet.
- Begränsad budget gör det svårt att ta in författare, köpa material eller göra det lilla extra.
- Ibland svårt att få igång samtal, även om närvaro i sig är en vinst.

Insikter som gör receptet mer träffsäkert

- Ha med texter med olika svårighetsgrad – även mer utmanande. Deltagarna klarar mer än du kanske tror.
- Lyssna in vad gruppen gillar – men våga också utmana med något annat.
- Ha med dig något extra att ta fram om texten du valt verkligen inte fungerar eller om diskussionen stannar av.
- Var flexibel, lyhörd och våga prova – allt måste inte bli perfekt.

EPA Book Club

Läsglädje på motorgården

Aktör: Studieförbundet Vuxenskolan.

Samverkan: Ale kommun, ungdomsbibliotekarie och kultursamordnare för barn och unga.

Ålder: 13–18 år.

Antal deltagare: I snitt 10 ungdomar per träff.

Omfattning: Sju träffar á 3 timmar varannan vecka.

Mål: Att skapa en trygg och lustfylld miljö för läsning, stärka relationer mellan unga och vuxna och väcka intresse för litteratur genom att koppla den till ungdomarnas egen kultur och intressen.

EPA Book Club riktar sig till motorintresserade unga i Ale kommun och genomförs på motorgården i Älvängen. Bokklubben utgår från läsning av böcker av författaren Pär Sahlin, som skildrar EPA-kultur och ungdomars liv. Tanken är att skapa en lågröskelmiljö utan krav, där unga kan mötas, äta pizza, dricka läsk och läsa eller lyssna på högläsning tillsammans. Genom att kombinera en trygg miljö, relationsbyggande och högläsning skapas en helt egen mötesplats för litteratur och gemenskap på motorgården.

– Vi vill göra det så enkelt som möjligt. Inga krav på att ha läst i förväg, inga betyg, bara en plats där man kan känna sig hemma, förklarar Gunnar.

Förtroende öppnar dörrar

Det är centralt att bygga förtroende hos ungdomarna genom att involvera vuxna med förtroendekapital och skapa en miljö där ungdomar vågar delta. Ungdomar med hög social status i gruppen uppmuntras till att delta aktivt och blir en slags ambassadörer. De lockar i sin tur med sig sina vänner, vilket bidrar till att snabbt bygga upp en engagerad grupp.

– Relationerna är superviktiga. Utan förtroende från ungdomarna från början hade det inte gått, säger Petter.

Högläsning och författarbesök

För att inkludera ungdomar som möter läshinder läser Gunnar högt ur böckerna.

– Det är magiskt när de börjar bläddra synkroniserat i böckerna medan jag läser. Några säger att de aldrig har läst en hel bok förut, men här läser de fem böcker, säger Petter.

– En av ungdomarna läste till och med ut en bok på egen hand över natten för att den var så spännande, tillägger Gunnar.

Pär Sahlin, författaren till böckerna, har besökt gruppen både via Teams och på plats. Ungdomarna har uppskattat att möta honom, men det har inte varit det primära dragplåstret, vilket förvånar Petter och Gunnar. Ungdomarnas fokus ligger i stället på de kontinuerliga träffarna och samtalen kring böckerna.

Så går en EPA Book Club-träff till

- Metoden som ligger till grund för EPA Book Club på Älvis Garage beskrivs i Kristina Göransson och Britt-Inger Rörborns bok *Epa book club – metoder för en lyckad bokcirkel*.
- Kort incheckning för att fånga upp stämningen. Det är viktigt att möta var och en i gruppen för att skapa trygghet.
- Högläsning av korta kapitler och därefter samtal med ungdomarna som kopplar berättelserna till deras eget liv.
- Efter cirka en timme – pizzabeställning med fortsatta samtal under måltiden.

Utmaningar längs vägen

- Överrepresentation av killar i gruppen kan göra det svårare för nya deltagare att komma in, särskilt tjejer.
- Det kan vara svårt att hålla engagemanget uppe hos ungdomarna mot slutet av våren när vädret blir finare, därför kan hösten vara en bättre tid för liknande insatser.
- Många ungdomar kopplar läsning till skolans krav och prestation, vilket gör det svårt att göra läsning lustfyllt. Skrivuppgifter kan i stället upplevas som skolarbete.

Rör ihop en hållbar insats

- Bygg relationer först. Besök verksamheten flera gånger innan projektet drar igång och var modig. Stå upp för läsningen och möt ungdomarna där de är. För många unga är läsning bara förknippat med skola och har en viss "töntstämpel".
- Ha en tydlig plan för fortsättning med stark koppling till kommunens insatser. Det är viktigt för långsiktig framgång och för att få resurser till projektet.

"Några säger att de aldrig har läst en hel bok förut, men här läser de fem böcker."

Petter

Poesiträffar

En skapande fritid för unga med intellektuell funktionsnedsättning

Aktör: Danderyds bibliotek

Samverkan: Danderyds bibliotek, kulturskolan, Fritidsträffen och LSS-verksamheten i Danderyds kommun.

Målgrupp: 13–21 år.

Antal deltagare: 5 killar.

Omfattning: En gång i månaden under ett läsår.

Mål: Att erbjuda unga en meningsfull fritid, och skapa ett kreativt och tillgängligt sammanhang där litteratur, språk och konstnärliga uttryck får ta plats.

Poesiträffarna med läsning, lyssnande och sceniskt skapande riktar sig till unga mellan 13 och 21 år med intellektuell funktionsnedsättning. Träffarna genomförs på en fritidsverksamhet inom LSS, kallad Fritidsträffen i Enebyberg. Insatsen är integrerad i de ungas veckoschema – likvärdigt med andra inslag som disco, fredagsmys eller lotteri och är på så sätt en naturlig del av deras vardag.

Kreativt samspel mellan yrkesroller

Emma och Lars leder insatsen tillsammans med Karin Lampa, pedagog på Fritidsträffen. Emma och Lars beskriver hur deras olika professionella perspektiv – litteratur, pedagogik och konst – samspelar likt legobitar. De utgår från en gemensam värdegrund där delaktighet, flexibilitet och trygghet står i centrum.

Även samarbetet med Fritidsträffens ordinarie personal är avgörande. Genom deras relationer till ungdomarna skapas kontinuitet och förståelse.

Flexibilitet är en förutsättning – upplägg och tempo anpassas efter gruppens dagsform.

Ett poetiskt avslut – och en ny början

Insatsen avslutades med en poesi-vernissage på Enebybergs bibliotek – där ungdomarna framförde sina texter inför publik. Projektet som insats presenterades även i andra sammanhang, som fortbildningsdagar och regionbiblioteksbesök.

När Fritidsträffen stängdes 2025 förändrades ramarna – men arbetet med unga fortsätter i nya konstellationer, bland annat i samverkan med seniorverksamhet i samma byggnad.

"Det är inte prestation som räknas – det är känslan, uttrycket och gemenskapen som gör att de vill komma tillbaka."

Emma

HARRIET

SAMLING	15 ²⁵
Poeten Harriets liv	15 ³⁰
RAST	15.50
Emma läser poesi	15 ⁵⁵
RAST	16 ¹⁵
Vi dansar med Lasse till Harriets poesi	16 ²⁵
	16.50

Ingredienser som får receptet att lyfta

- Verksamheten sker i ungdomarnas vardagsmiljö.
- En tydlig struktur, men med plats för improvisation.
- En trygg och lekfull miljö där prestation inte står i fokus.
- Deltagarna kan bidra utifrån sina egna förutsättningar.
- Pedagoger delar värdegrund och vision.
- Projektet får ledningens stöd och tillgång till ändamålsenliga lokaler.
- Fika och social samling som skapar motivation och delaktighet.

Foto: Emma Andersson

Tre block – en träff

Varje träff pågår i 90 minuter och följer ett tydligt upplägg i tre delar:

1. Fika och gemenskap

Deltagarna anländer och välkomnas till ett fikabord. Samtalen är vardagliga, humoristiska och ofta kopplade till tidigare träffar. Det här skapar både trygghet och nyfikenhet.

2. Läsning och samtal

En dikt läses högt tillsammans. Därefter följer ett öppet samtal där ungdomarna får dela tankar, känslor och tolkningar. Pedagogerna ställer frågor på en nivå som gör det möjligt för alla att delta – genom igenkänning, association eller analys.

3. Skapande och gestaltning

I den kreativa delen fördjupas upplevelsen av dikten genom rörelse, dans, teater, ljud, skuggspel eller bildskapande. Lokalen anpassas med ljud, rekvisita eller bilder som förstärker dagens tema.

Träffarna avslutas i soffan, där deltagarna och pedagogerna utvärderar tillsammans – i ord och i kroppsspråk.

Poesi genom kroppen – och alla sinnen

- Projektet bygger på att litteratur inte bara läses – utan även upplevs.
- Dikter gestaltas genom rörelse, dans, ljud och samtal.
- Alla deltar utifrån förmåga: en agerar, en annan regisserar, en tredje läser eller lyssnar.
- Deltagare med synnedsättning inkluderas med känselövningar och ljudstöd.
- Bildstöd används konsekvent för att skapa struktur och förutsägbarhet.

Exempel på tonsatta dikter

- *Nattvisa* av Lena Sjöberg (tonsatt av Lars Winnerbäck).
- *Snigelns visa* av Gustaf Fröding (tonsatt av Mando Diao).
- *Jag rädes för dalens dimmor* av Harriet Löwenhjem (tonsatt av Root).

Eget skapande kan bestå av

- kylskåpspoesi.
- ordboksdiktning.

Utmaningar

- Balansen mellan att planera och vara spontan – att behålla struktur men inte fastna i den.
- Dokumentera och utvärdera i former som passar målgruppen – traditionella metoder fungerar inte alltid.

Tidskriften ponton

Ger unga författare en röst

Aktör: Föreningen tidskriften ponton.

Samverkan: Stockholms stadsbibliotek.

Ålder: 14–21 år.

Antal deltagare: 18 personer ingår i redaktionen.

Omfattning: Pågående redaktionsarbete. 12 redaktionsmöten per år samt arbete med litteratur- och kulturevenemang.

Mål: Skapa en livaktig, svensk litteratur. Att vara ett skrivande, skapande, läsande sammanhang för unga, där allt material, texter, bilder, fotografier med mera, skapas av unga.

ponton är en tidskrift av, för och med unga mellan 14 och 21 år. Unga från hela landet kan skicka in nyskriven poesi, prosa, seriestripas och fotografier som de skapat och få det publicerat.

– En av pontons grundtankar är att skriva utan regler. Du behöver inte skicka in en text med början, mitt och slut i Times New Roman, storlek 12, utan det kan vara precis så fritt som det är när du skriver i dina mobilanteckningsappar eller i din dagbok. Det handlar dels om att tillgängliggöra, dels om att vi vill vara en tidskrift för experimentell litteratur. Det är också ett uttryck som är kul och intressant, säger Maria.

Redaktionen består av unga

Tidskriften ges ut i fyra nummer per år. ponton startade 1998 och drivs sedan 2005 som ideell förening. Den har en ideell redaktion bestående av 18 unga personer. Inför varje nytt nummer träffas de på redaktionsmöten, gör reportage och diskuterar alla inkomna bidrag, vrider och vänder på texterna, och bestämmer vad som ska publiceras. Även om en text inte publiceras är de noga med att höra

av sig till personen som skickat in den och uppmuntra till att skicka in fler texter.

– Vi vill ju finnas för att unga ska kunna ha ett skrivande, läsande och skapande sammanhang. Både för redaktionen och de som skickar in. Att det finns en plats för dem, en tidskrift för dem, ett sätt att nå ut, bli publicerade. Att ens ambitioner för skrivande tas på allvar är viktigt, säger Olga.

Kan fungera som en språngbräda

Många som idag är vuxna och arbetar med litteratur har haft någon koppling till ponton som unga, antingen som publicerade eller som redaktörer. På så sätt har ponton blivit en del av ett större kulturellt sammanhang. Unga som blir publicerade fortsätter att skicka in material och det nära samarbetet med unga möjliggör förnyelse och att lyssna in vad unga vill.

– Det finns många unga där ute som vill ha ett skrivande, läsande och skapande sammanhang. Man får vara trygg i att det finns lust att skriva hos unga, poängterar Olga.

Samverkan för att nå ut

pontons når sina läsare både via sin egen webbplats och sociala medier. Redaktionen träffas i Stockholm på stadens bibliotek för redaktionsmöten och scenframträdanden. När ponton har öppna scener där unga får läsa sina dikter leder det till nya relationer och fortsatt skapande. Ofta hålls möten och släppfester på ungdomsbiblioteket Punkt Medis i Stockholm, men man ser till att också ha samarbeten med bibliotek i ytterstaden. Det går dock att vara med i redaktionen oavsett var man bor.

Utmaningar

- Begränsade mediebudgetar hos bibliotek gör att bibliotek inte kan köpa in tidskriften.
- Redaktionsmötena äger rum i Stockholm, vilket påverkar hur tätt det går att jobba med redaktörerna som finns på andra orter.

Tillaga ett tryggt och inspirerande redaktionsarbete

- Skapa trygghet i gruppen. Lägg tid på att lära känna varandra även utanför redaktionsarbetet, åk till exempel på gemensamma studieresor om ni har möjlighet.
- Uppmuntra till samskapande, till exempel att någon illustrerar någon annans text eller att man utformar en text tillsammans. Bjud gärna på respons och idéer till något som någon annan håller på med.
- Samverka för att nå fler. Slå er ihop med andra verksamheter som har unga deltagare eller ung publik, exempelvis kulturhus, antikvariat eller andra.
- Använd folkbiblioteken för redaktionsmöten och öppna scenframträdanden.
- Kontakta skolor och skolbibliotek för att nå ut.
- Var flexibla och ha förståelse för att allt inte alltid blir som ni tänkt.
- Var generösa med påminnelser om mötestider och deadlines.
- Se till att ha roligt!

"Namnet ponton handlar om att vara en brygga, något som kan leda en vidare. I förlängningen handlar det om att vi får en livaktig, svensk litteratur. Det viktigaste för att folk ska odla sina författarskap är tålamod, och tålamod kan man bara få om man får uppmuntran."

Maria

Lusten att leva i berättelser

Läsning, lek och skapande springer ur samma källa, människans lust att förstå och gestalta världen genom berättelser. När barn och unga får skapa själva – genom att teckna, bygga, spela teater eller hitta på egna figurer – upptäcker de hur berättelser fungerar inifrån. De lär sig om karaktärer, konflikter och sammanhang utan att det känns som undervisning. Det är här den verkliga grunden för läsning läggs.

Behovet av att skapa och berätta försvinner sällan med åren – det bara byter form. Bland äldre barn och unga talar vi ofta om storytelling: att bygga världar, karaktärer och konflikter. Det kan handla om samtal, rollspel, humor, musik eller figurer som växer fram i ett spel eller en film. Ofta är det här den första vägen in i både läsning och ett eget skrivande, där idéer hämtas från böcker men också från spel, serier och film. Och den som själv har försökt skapa en berättelse får lättare att förstå, tolka och uppskatta andras.

Skapande arbete kan därför bli nyckeln som öppnar dörren till litteraturen – också för barn och unga som annars inte ser sig som läsare. När läsning kopplas till lek, fantasi och eget uttryck blir den inte en skyldighet, utan en förlängning av det mest mänskliga vi har, lusten att leva i berättelser.

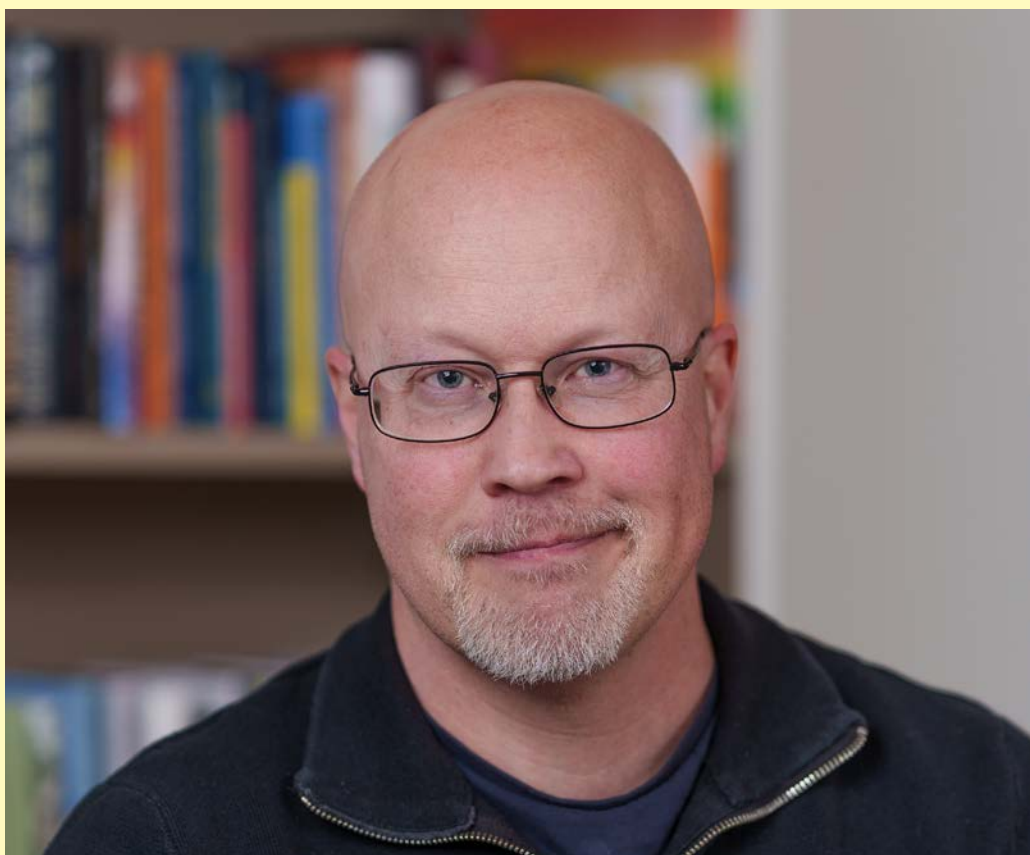

Foto: Elliot Elliot

Tommy Bildström,
bibliotekschef och ledamot i Läsrådet

Insatser

Unga och unga vuxna

(upp till 25 år)

Skrivlust- läger

Seriöst men inte på allvar

Aktörer: Region Jämtland Härjedalen, Regionbibliotek Västernorrland, Biblioteksutveckling Västerbotten.

Samverkan: Regionalt samarbete mellan Västernorrland, Västerbotten och Jämtland Härjedalen.

Ålder: 13–25 år.

Antal deltagare: Upp till 24 ungdomar per läger (8 per region).

Omfattning: 4 dagar, måndag lunch till torsdag frukost.

Mål: Inspirera unga att utveckla sitt skrivande, skapa en trygg och kreativ miljö för skrivande och främja litteraturintresse genom workshoppar, författarbesök och gemenskap.

Skrivlust riktar sig till unga i Jämtland, Härjedalen, Västerbotten och Västernorrland. Lägre flyttar varje år mellan regionerna för att göra det tillgängligt för fler. Tanken är att erbjuda en inspirerande och trygg miljö där unga kan utveckla sitt skrivande utan prestationskrav.

– Vi vill att det ska vara lustfyllt och seriöst, men inte på blodigt allvar. Ungdomarna får utmana sig själva, men det finns ingen risk att bli underkänd, säger Johan, som leder skrivworkshoppar på lägre.

Upp till sex timmars skrivande per dag ingår. Ungdomarna kan välja att skriva på rummet, ute i naturen eller någon annanstans. Det är frivilligt att delta i gemensamma aktiviteter som utflykter, exempelvis till Ristafallet i Jämtland eller brädspel. Deltagande ungdomar får även möta lokala bokförlag och författare som exempelvis Moa Backe Åstot, Nora Khalil och Nils Lundqvist.

Lägre hittar sina deltagare genom att lägga ut information på regionernas webbplatser, sociala medier, affischer till skolor och bibliotek. För att

öka mångfalden har kontakter tagits med organisationer som Vännerna för att nå unga med invandrarbakgrund.

Regionerna bidrar

Samarbetet mellan regionerna gör det möjligt att skapa lägre, och alla arrangörer finns på plats och bidrar med olika kompetenser. Att delta i lägre kostar 500 kronor, och för de pengarna får deltagarna inte bara lägerupplevelsen utan även varsin Goodie bag med böcker av medverkande författare, skrivböcker och pennor.

Deltagare återvänder

En majoritet av deltagarna är tjejer och vissa har återkommit alla tre åren.

Det har hänt att deltagare har varit psykiskt sköra. Personer med särskilda behov har möjlighet att ha med en medföljande person på lägre.

– Det är en varm och inkluderande känsla på lägre. Ungdomarna är engagerade och stöttar varandra, säger Carin.

”När ungdomarna hör av sig efter lägret och vill ha feedback på sina texter, eller när de läser upp sina alster med stolthet, då känns det som att vi har lyckats.”

Johan

Exempel på skrivövningar

- En typisk övning i en workshop, ledd av Johan, kan innebära att skapa en huvudkaraktär och skriva en berättelse om ett möte mellan två personer som inte setts på många år, med ett dramatiskt inslag och ett tydligt avslut.
- En annan övning fokuserar på gestaltning, där ungdomarna beskriver väder eller ett djur utan att direkt nämna till exempel snö eller vilken sorts djur texten handlar om.

Utmaningar

- Att nå ut till fler ungdomar, särskilt i glesbefolkade områden.
- Att utvärdera lägret. Trots upprepade påminnelser svarar få ungdomar på enkäter, vilket gör det svårt att fånga deras tankar.

Blanda gemenskap och delaktighet

- Välj en tillgänglig plats med enskilda rum i boendet.
- Bekosta gärna en extra övernattningsnatt för de som reser långt.
- Erbjud mat och gemenskap.
- Bygg nätverk och skapa möjligheter för ungdomarna att hålla kontakt, till exempel via sociala medier.
- Ta det seriöst, men inte på allvar – skapa en professionell men lekfull miljö där ungdomarna känner sig bekräftade.

Författarskola

Stärka unga skribenter och
bredda floran av berättarröster

Aktör: Rabén & Sjögren bokförlag.

Samverkan: Bibliotek och olika lokala organisationer.

Ålder: 16–22 år.

Antal deltagare: 14 personer.

Omfattning: 9 träffar á 2,5 timmar.

Mål: Ge unga inblick i författaryrket och verktyg för att hitta sitt berättande och utveckla sitt skrivande.

Rabén & Sjögrens författarskola genomfördes första gången under 2024–2025. Författarskolan är kostnadsfri för deltagarna och Rabén & Sjögren planerar att genomföra författarskolan vartannat år. Det finns en vilja att nå nya röster, bli bredare och arbeta mer med mångfald, särskilt kopplat till unga människor i områden som ofta är underrepresenterade i det svenska medielandskapet, berättar Ylva och Katja.

– Hjärtat i kursen är att ge unga en chans att förstå att det finns en möjlighet att bli författare, säger Ylva.

Genom kontakter med lokala organisationer och bibliotek i olika områden nådde förlaget ut till målgruppen.

– Vi vill ge ungdomarna en chans att dela sina historier. Målet är inte enbart konstnärligt och kommersiellt, vi har även ett uppdrag att verka för yttrandefrihet och läs- och skrivfrämjande, säger Jenni.

Stöd och positiv respons inspirerar
Kursen leddes under 2024 av författaren Seluah Alsaati. Vid varje tillfälle deltog, förutom kursledaren, också

en grupp medarbetare från Rabén & Sjögren för att stötta och hjälpa deltagarna i skrivprocessen.

Träffarna inkluderade skrivövningar, diskussioner och fika för att skapa en avslappnad stämning. Deltagarna arbetade med egna noveller. De fick och gav textrespons i mindre grupper tillsammans med några av förlagets medarbetare. Träffarna var förlagda till kvällar eller sena eftermiddagar

Diskussionerna bygger på delaktighet med fokus på pepp och konstruktiv respons. Inga bedömningar – i stället handlar det om att våga dela och inspireras. Fika och småprat stärker gemenskapen.

En grupp unga som tidigare inte haft någon kunskap om vad författarskap kan innebära ser efter kursen författarskap som ett möjligt yrkesval.

Kursen resulterade i antologin Nu blommar asfalten, som Rabén & Sjögren gav ut under våren 2025. Det var 14 unga som började, tio som fullföljde och publicerade noveller, av dem åtta unga kvinnor och två unga män.

● **"De vanliga rekryteringsvägarna lockar mest ungdomar med akademisk bakgrund, men vi ville nå ut bredare. Därför ägnade vi oss åt mer uppsökande verksamhet och lade ner mycket tid på att hitta rätt personer som kunde hjälpa oss i processen."**

Katja

Riktad rekrytering för mångfald

Rekryteringen skedde genom riktade kontakter med bibliotek, lärare och organisationer som arbetar lokalt med unga i olika områden. Affischer och tips spreds också till skolor i de olika områdena.

Kompetens och igenkänning skapar trygghet

Det är en stor vinst för trygghet och social gemenskap i gruppen när kursledaren, förutom sin skrivarkompetens, också kan spegla gruppen.

"Vår kursledare Seluah Alsaati är uppvuxen i en förort till Stockholm och var fenomenal på att fånga upp gruppen och bryta distansen. Vi på förlaget är homogena som grupp, och hon blev en viktig brygga."

– Katja

Utmaningar

- Att få killar att söka till författarskolan.
- Att behålla gruppen engagerad över tid.
- Att samordna unga i olika livssituationer och på olika utbildningsnivåer – från högstadiet till universitetet.
- Att, för de unga deltagarna, vänja sig vid att bli redigerade och diskutera text med någon utomstående.

Så rör du ihop ett fungerande arbetssätt

1. Avsätt inledningsvis tid för att skapa sammanhållning.
2. Använd isbrytare och dela historier för att skapa trygghet.
3. Välj en central lokal som är lätt att nå med kollektivtrafik från olika bostadsområden – erbjud SL-kort vid behov.
4. Bjud på fika och skrivmaterial som skapar en välkomnande miljö.
5. Hjälp deltagarna att ge och ta emot respons på ett respektfullt och konstruktivt sätt.
6. Låt det mesta av jobbet pågå under kurs-tillfällena. Anordna hellre fler tillfällen än förvänta er att deltagarna ska jobba på egen hand.
7. Ha en chattgrupp för kommunikation och påminnelser.
8. Kombinera respons i grupp med individuell handledning.
9. Anpassa träffar och eventuella inlämningar efter deltagarnas livssituation, till exempel skoltider eller särskilda perioder som Ramadan.

Högskoleprovsläsning

Ett läsfrämjande initiativ med högskoleprovet som ram

Aktör: Tranemo bibliotek.

Ålder: 16–22 år.

Antal deltagare: 13–15 personer.

Omfattning: 5 träffar á 1 timme.

Mål: Att stärka läsförståelse och inspirera deltagare att utforska olika genrer, sätta läsningen i ett sammanhang och motivera läsning av texter som kan kännas svåra eller tråkiga.

Läsförmåga är idag avgörande för att ta del av samhället och delta i demokratiska processer – men många unga saknar tillräcklig läsförståelse. När Emma läste artiklar om studenter som hade svårt att läsa på universitetet väcktes idén om att försöka göra skillnad.

– Jag har gjort högskoleprovet några gånger och tycker det är kul. Så jag tänkte: Tänk om mitt engagemang kan smitta av sig till andra som tycker det här är dötrist?

En väg till ökad läsförståelse

Träffarna fokuserar på högskoleprovets olika verbala delar: ordförståelse, läsförståelse, ord i kontext och engelska texter.

Deltagarna får följa med i texterna på en stor skärm medan Emma högläser ur klassiska texter, facklitteratur och krönikor. Under läsningen skriver deltagarna ner svåra ord. Sedan undersöker de tillsammans vad orden betyder – och vilka källor som är tillförlitliga. Diskussioner om innehållet blir en naturlig del, och en gemensam läsupplevelse växer fram.

För att alla ska kunna delta, oavsett läsförmåga, får deltagarna tips på böcker som finns i flera versioner – klassisk, lättläst och nedkortad. De väljer den version som passar dem, men får ändå möta liknande ordförråd och innehåll. Det skapar inkludering och tillgänglighet. Deltagarna får utvärdera träffarna vid sista tillfället.

Tryggt, tillåtande och jämlikt

Emma inleder varje träff med att presentera sig, sin bakgrund och varför hon gör detta. Hon poängterar att hon inte är lärare – och att deltagarna inte är elever.

För att skapa trygghet och jämlikhet sitter alla kring ett runt bord. Deltagarna turas om att prata i ”rundor”, där alla får komma till tals.

Så hittar deltagarna till träffarna

Insatsen spreds till en början via muntill-mun-metoden. Emma känner en ungdom sedan tidigare och berättade om sin idé. Därifrån spred sig informationen vidare till fler klasser och ungdomar i olika åldrar.

Emma har också knutit olika kontakter med bland annat skolbibliotekarier. Inför kommande omgångar planerar hon att använda fler kanaler: affischer, sociala medier och bibliotekets webbplats.

”Det finns hur många ’träna högskoleprovet’-kurser som helst, men de kostar pengar. All information finns gratis – och läsningen finns också gratis, via biblioteket. Vi finns här. Använd biblioteket.”

Emma

Foto: Ulrika Josefsson

Innehåll i en inkluderande och hållbar insats

- Förståelse för högskoleprovets struktur.
- Förmåga att förklara ord i sitt sammanhang.
- Kunskap om litteratur och hur man gör den tillgänglig.
- Tillfällen utan begränsningar, öppet för vem som helst.
- En miljö där det är tillåtet att ställa vilken fråga som helst.

Utmaning

- Att våga pröva är den största utmaningen.

Tillaga kognitivt tillgängliga träffar

- Kombinera högläsning och individuell läsning
- Använd olika versioner av samma bok – klassisk, lättläst och nedkortad.
- Anpassa lästempo och repetera vid behov.
- Läs bara ett par sidor åt gången för att undvika att överbelasta deltagarna.

”Det är sällan man bara ser ett ord och ska kunna betydelsen direkt, förutom i skolkontext. I verkliga livet möter vi ju oftast en längre text. Och har man då lärt sig att förstå ordet i sitt sammanhang, så fastnar man inte lika lätt – man vågar ta sig an texter på ett helt annat sätt.”

Emma

Blåhaj bokklubb

Läs för att mötas och förstå –
ett läsfrämjande initiativ för unga transpersoner

Aktör: Föreningen Transammans.

Insats: Blåhaj bokklubb med fokus på translitteratur.

Ålder: 16–25 år.

Antal deltagare: Cirka 6 personer per träff, totalt 12 unika deltagare.

Omfattning: 7 digitala träffar á 2 timmar.

Mål: Att skapa en mötesplats för unga transpersoner där de kan diskutera kultur och litteratur, utforska transrepresentation och stärka gemenskap genom samtal om böcker. Målet är också att lyfta fram och uppvärdera translitteratur samt inspirera till läsning av varierade och ibland utmanande verk.

Den digitala bokklubben har under 2025 varit en del i ett bredare arbete med att skapa trygga rum för unga transpersoner. Genom att fokusera på kultur i stället för enbart utmaningar kopplade till transidentitet skapas utrymme för glädje, reflektion och gemenskap.

– Det är inte alltid fokus ska ligga på det jobbiga. Vi vill att rummet ska handla om kultur, om vad litteraturen gör med oss, säger Paloma.

För att göra litteraturen tillgänglig används bibliotekens resurser, som fjärrlån, och ibland lånas privata böcker ut. Det är en lösning på utmaningen att finansiera inköp av böcker, vilket begränsar urvalet till litteratur som finns på minst 100 bibliotek i Sverige.

Fokus på kulturen

Träffarna struktureras för att ge alla utrymme att delta aktivt. Diskussionerna är öppna, och inga tolkningar är fel – målet är att inspireras av varandras perspektiv. Deltagarna uppmuntras att reflektera över både form och innehåll, vilket gör samtalen dynamiska och lärorika.

– Vi vill att fokus ska ligga på kulturen, inte på att behöva förklara vilka vi är, säger Paloma.

Deltagarna uppskattar att få tillgång till ny litteratur och att diskutera med andra som delar deras erfarenheter. Humöret hos deltagarna höjs ofta under träffarna, vilket är särskilt värdefullt för en målgrupp där många kämpar med psykisk ohälsa.

"Vi vill visa att det finns så mycket bra translitteratur, men det är inte alltid mainstream. Man måste veta var man ska leta, och det är vårt jobb att guida."

Paloma

"Vi är transparenta med att vi har mycket kunskap, men det betyder inte att vi har rätt. Målet är att inspireras av varandras tolkningar."

Paloma

Praktiska förberedelser

- Välj en digital plattform som är enkel att använda och tillgänglig för alla.
- Säkerställ tillgång till litteratur via bibliotek eller fjärrlån.
- Förbered teman och diskussionsfrågor i förväg.
- Ha en tydlig struktur för träffarna med tid för både presentation och diskussion.
- Bjud in gäster för att berika samtalen, till exempel författare.

Skapa kognitiv och social tillgänglighet

- Bygg ett tryggt rum där målgruppen känner gemenskap.
- Strukturera diskussioner med tydliga frågor, men låt samtalet vara fritt.
- Välj litteratur i olika format: poesi, serieromaner, biografier, för att passa olika preferenser.

Utmaningar

- Det digitala formatet, som gör det svårare att bygga en familjär stämning och uppmuntra tystare deltagare att ta plats.
- Stort bortfall – cirka 75 procent av de anmälda deltar inte, vilket kan bero på målgruppens livssituation, som gymnasietid, jobb eller psykisk ohälsa.

Nyckelingredienser för lyckade träffar

- Engagemang och egen erfarenhet av målgruppens livsvillkor.
- Tid och resurser för att göra noggrann research kring litteraturval.
- En hög konstnärlig och kulturell ambition för att skapa meningsfulla samtal.
- Förmåga att skapa ett tryggt och inkluderande rum.
- Kontakter med bibliotek och andra mötesplatser för att nå ut till målgruppen.
- Tålamod och uthållighet för att bygga förtroende och engagemang över tid.

Ortens bästa poet

Stärker unga röster och egenmakt genom poesi

Aktör: Förenade förorter, ungdomsförbund.

Samverkan: Lokala nyckelaktörer, föreningar, kommunala verksamheter, fritidsgårdar, bibliotek och kulturhus.

Ålder: 16–28 år.

Antal deltagare: Mellan 100 och 120 unga deltar i workshoppar varje år. Mellan 70 och 100 unga deltar i auditions varje år. Cirka 16 deltar i finalutbildning.

Omfattning: Pågående nationellt arbete med workshoppar, deltävlingar och finaler årligen.

Mål: Främja skrivande och poesi bland unga i förorter, bygga självförtroende, demokratiskt engagemang och kulturell delaktighet.

Ortens bästa poet startades 2014 av Saman Sokhanran. I insatsen kombineras poesi, pedagogik och socialt arbete med aktiviteter som skrivworkshoppar och tävlingar i scenpoesi.

– Vi samarbetar med personer som har socialt inflytande och låter dem forma evenemangen efter sina idéer, inom våra grundprinciper. Det skapar ägandeskap och sprider sig via muntill-mun-metoden, säger Saman.

Sänkt tröskel – höjd ribba

Arbetet med Ortens bästa poet börjar tidigt på året med relationellt fotarbete i förorter, där teamet identifierar områden och nyckelpersoner för samarbete. De håller arrangörsutbildningar med unga för att lära ut projektledning, pengasökande och föreningsbildning, med målet att stärka ungas förmåga på lång sikt.

Workshoppar genomförs med fokus på skrivtekniker, språkexperiment och scenframträdanden, med inbjudna poeter och rappare som förebilder.

– Vi sänker trösklarna för deltagande men höjer ribban för kvalitet. Workshops handlar om processen – att leka med språk och testa idéer – snarare än perfektion, säger Saman.

Deltävlingar bygger förväntan

Ortens bästa poet arrangerar lokala deltävlingar i olika stadsdelar eller områden. Åtta poeter per evenemang lottas fram och får framföra sin poesi på scen. Evenemangen inkluderar jurybedömning från kultur- och hiphop-profiler, publikröstning och lokala artister för att skapa folkfest.

Processen bygger spänning genom månader av förberedelser, volontärarbete och marknadsföring i området eller stadsdelen. Samarbeten med institutioner stärker professionaliteten.

– Det blir synergieffekter när poeter, volontärer och arrangörer jobbar ihop. Finalen samlar vinnare från hela landet, ofta i samarbete med institutioner som kulturhus, förklarar Saman.

Ökad stolthet och engagemang

Många som varit involverade i Ortens bästa poet fortsätter att skriva, engagerar sig i föreningsliv eller får jobb genom nätverken som skapas. Ortens bästa poet har växt till en rörelse som utvecklats till ett nationellt ungdomsförbund som driver egna aktiviteter.

– Många får en förståelse för poesi och scenkonst. Vissa går från blyga debutanter till etablerade författare som nu föreläser med stort självförtroende, säger Saman.

Förändrat fokus

Under pandemin 2019 startar ett demokratiprojekt med alla de föreningar som Ortens bästa poet samverkar med. Det blev ett nätverk som 2024 blev ett nationellt självständigt ungdomsförbund: Förenade förorters ungdomsförbund.

I samband med det skiftar fokus för Ortens bästa poet. 2024 börjar de samarbeta med kulturinstitutioner som Fria Ordets Hus i Växjö, ungdomskulturarena i Malmö och Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm. Målet flyttas från demokratiprojekt till kulturutveckling och högre konstnärlig kvalitet med unga poeter i centrum.

Från och med 2024 har Ortens bästa poet en tävlingsmodell som genomförs med start i september. Turné i åtta städer, öppna workshops för alla intresserade på dagen, auditions på eftermiddagen med 10–20 poeter per stad och en turnerande jury. Från auditions väljs 16 poeter till tio veckors utbildning. Efter det hålls finalhelg med åtta finalister. 2024 hölls finalen för betalande publik på Kulturhuset Stadsteatern.

Koka ihop ansvar, tillit och gemenskap – och få engagemanget att växa

1. Våga lita på deltagarna. Ge dem verklig makt och ansvar. Det leder till äkta engagemang, även om det också kan innebära misstag att lära av.
2. Sänk trösklarna för att delta, men höj ribban för kvalitet.
3. Arbeta långsiktigt med relationer till nyckelaktörer i områdena för att bygga ägandeskap och spridning.
4. Fokusera på processen i skrivworkshoppar – lek med språk, kom med respons och låt deltagarna lära av varandra för att göra skrivandet roligt. Träna på rim, retorik och på att diskutera i grupp.
5. Samarbeta brett med lokala aktörer, institutioner och myndigheter för att överbrygga barriärer och skapa hållbara nätverk.
6. Mät inte bara siffror som publikantal, prioritera osynliga effekter som självförtroende och långsiktig förändring.
7. Erbjud spel eller tävlingar för att hålla intresset uppe, men se till att det är roligt och stödjande under vägen.

”Konst och kultur finns inte för att lösa sociala problem, även om det kan bli en effekt. Folk vill uttrycka sig för att det är mänskligt. Vi undviker censur och jobbar i stället med jobbiga uttryck. Som när en ungdom provocerar med texter – det öppnar för dialog och utveckling.”

Saman

Litteraturen ska finnas där unga är

Att arbeta med läs- och skrivfrämjande är som att laga mat utan ett helt fast recept – varje sammanhang kräver sin egen avvägning. När litteraturen flyttar ut från sina traditionella rum och istället möter barn och unga där de redan befinner sig, sänks trösklarna. På fritidsgården, i verkstaden, i garaget eller i andra vardagsnära miljöer blir mötet med text mindre laddat och mer tillgängligt. Det som annars kan upplevas som främmande eller högtidligt blir istället en naturlig del av barns och ungas egen värld.

I stället för att vänta på att unga ska komma till biblioteket eller den ”rätta” platsen, behöver litteraturen komma till dem. Det kräver samarbete mellan bibliotekarier, fritidsledare, pedagoger och andra vuxna i barns och ungas närmiljö. När vuxenvärlden slår sina

kloka påsar ihop och verkar tillsammans skapas bättre möjligheter för det läsfrämjande arbetet att nå nya grupper.

I trygga miljöer, där unga får vara sig själva, kan litteraturen avdramatiseras. Den flyttas ned från piedestalen och blir något att samlas kring, samtala om och spegla sig i. Då blir läsningen inte ett krav, utan en möjlighet.

Rätt plats och goda relationer kan förvandla ett tillfälligt möte med en bok till en avgörande erfarenhet.

Det vardagsnära och förtroendefulla kan lägga grunden för ett gott förhållande till språk, läsning och skrivande.

Foto: Elliot Elliot

Pär Sahlin,
författare och ledamot i Läsrådet

Kraften

Bakom varje framgångsrik läsfrämjande insats finns ofta en gemensam nämnare – samverkan. När olika aktörer går samman uppstår möjligheter som ingen hade kunnat skapa på egen hand. Ibland handlar det om partnerskap på lika villkor mellan flera parter, ibland om att en aktör söker stöd och kompetens hos andra för att nå längre.

För att fördjupa förståelsen av hur samarbete gör skillnad har Kulturrådet samtalat med tre aktörer som under lång tid arbetat med läsfrämjande. De representerar olika delar av samhället – offentlig, ideell och privat sektor – och delar här med sig av sina erfarenheter.

Vi får ta del av deras perspektiv på varför samverkan är avgörande, vad den kan åstadkomma och hur den kan forma framtidens läs- och skrivfrämjande arbete.

i sam- verkan

Långsiktigt arbete

Lovisa Fhager Logothetis är generalsekreterare på Bonniers Familjestiftelse. Stiftelsen verkar för att stärka barns och ungas deltagande i det demokratiska samtalet, främst genom läsfrämjande projekt. Bland de insatser man arbetar med finns Den stora läsutmaningen, en lästävling för fjärdeklassare, Läsa äger där ungdomar högläser för barn, och Stora bokvalet, ett barnbokspris där barnen själva röstar fram sina favoritböcker.

Lovisa Fhager Logothetis har en bakgrund inom föreningslivet där hon engagerat sig för social hållbarhet och antirasism. Hon värnar om att barn ska få välja sina egna berättelser, älskar barnlitteratur och tror på det fria ordets sprängkraft.

Stiftelsen krok ar arm

Bonniers Familjestiftelse samverkar brett genom att bygga nätverk mellan kommuner, bibliotek, skolor, förlag och föreningar. För att nå barn och unga där de befinner sig – i vardagen, på fritidshemmet, i klassrummet och på biblioteket – är det nödvändigt att arbeta tillsammans med andra aktörer.

– Samverkan är svårt, säger Lovisa. Samtidigt är det avgörande. Vi når längre när vi kan göra saker tillsammans och kroka arm med likasinnade.

Bra samverkansparter har samma värderingar och mål, och ser främst till hur arbetet ska gynna barnen och ungdomarna, inte den egna organisationen. För Bonniers Familjestiftelse är utgångspunkten att barn ska bli en del av den läsande gemenskapen. Initiativen som stöds ska ha en positiv påverkan på samhället och stärka demokratin.

Den viktiga långsiktigheten

När den nationella tävlingen Bokjuryn lades ner för tio år sedan fanns ett sug efter en liknande utmaning.

Många skolor och bibliotek fortsatte ordna sina egna tävlingar, men vilken aktör kunde skapa den nationella plattformen och ta ansvaret för att fortsätta driva den? För en sådan uppgift krävs uthållighet och långsiktighet.

– Inom Bonniers finns ett motto, säger Lovisa. Don't think generations, plan for continuation.

Bonniers Familjestiftelse tog sig an uppdraget, och så sjösattes Stora bokvalet 2024. En viktig grund för stabil samverkan är just långsiktighet, framhåller Lovisa.

Bro, frö och metodspridare

Stiftelsens kansli är litet och består av endast två tjänster. Alltså kan de inte själva implementera den läsfrämjande verksamheten. I stället är de en brygga och bro, en igångsättare som sår ett frö, och en metodspridare. På så vis kan stiftelsen möta behov inom området – som när efterfrågan på en ny Bokjury-tävling uppstod.

Viktigt med "läskondis"

I satsningen Den stora läsutmaningen tävlar Sveriges fjärdeklassare i antalet lästa minuter, och alla läser utifrån sin egen nivå och smak. Med tävlingen vill man öka barns läsförståelse och läsvana genom regelbunden läsning, göra läsning till en vardagsaktivitet och ge fina läsupplevelser. Fokus ligger på "läskondis".

– Läsningen måste hållas igång. Precis som med fysisk träning behöver läsandet underhållas för att stärkas.

Resultat och upplevelse lika viktiga

Hur vet man om ett läsfrämjande projekt har chans att lyckas? En viktig aspekt är att metoden har beprövad effekt och att det finns forskning på området. Samtidigt kan inte allt mätas, och ibland visar sig resultaten först flera år efter insatsen. Det behöver man ha en öppenhet inför.

– Man ska sätta hälften av sin tillit till forskningen, säger Lovisa.

Lika viktigt är att se till deltagarnas upplevelse. Erfarenheter i praktiken kan tala för sig själva. Ibland berättar barnen att en insats känns rolig och givande. Först senare kan forskare bekräfta att projektet också gett effekt.

Personligt engagemang

Allt arbete bygger på relationer, framhåller Lovisa. Det gäller att vara noga med vilka man arbetar med. En framgångsfaktor för stiftelsen är det personliga engagemanget för projekten.

– Eldsjälar behövs, säger Lovisa. Men samtidigt får insatserna inte bli för beroende av en enskild person. För att säkra långsiktigheten behöver metoderna dokumenteras och spridas, så att fler kan ta vid och utveckla dem utifrån lokala behov och förutsättningar.

Fortbildning och nätverkande

Har Lovisa något tips till andra som vill samverka inom läs- och skrivfrämjande?

– Var intresserad, lyhörd och kunnig! Fortbilda dig inom området. Håll en nära kontakt med barn och unga, skolbibliotekarier och lärare. Ta del av vad som händer inom akademien. Träffa politiker och tjänstemän. Det finns inga genvägar.

för läsning och

Foto: Magnus Ragnvid

demokrati

En landsomfattande

Elisabet Reslegård är ordförande för Läsrörelsen, en ideell förening som arbetar främst för att stärka barns och ungas språk, läslust och demokratiska delaktighet. Mottot är "Ge dina barn ett språk". Arbetet sker i samverkan med bland andra bibliotek, skolor, kulturinstitutioner och företag. Läsrörelsen står bakom ett antal nationella satsningar som Läslovet vecka 44, Read Hour Sverige och Bok Happy Meal.

Elisabet Reslegård har en lång bakgrund inom folkbildning, kultur och samhällsfrågor, bland annat som informationschef på Kulturhuset i Stockholm. Under 1990-talet ledde hon den landsomfattande Dyslexi-kampanjen som hon initierade efter att hennes son fått diagnosen dyslexi.

Ett omfattande nätverk

Sedan Läsrörelsen lanserades på Bokmässan 2000 har föreningen haft 364 samarbetspartner från olika delar av samhället. Samverkan kan handla om att arbeta tillsammans med förlag, arrangera aktiviteter med bibliotek, sprida metoder via kommuner och skolor, eller arbeta läsfrämjande med stora kommersiella aktörer, som McDonald's.

– Man måste vidga vyerna och nå människor på nya arenor. Vi vill nå ut till hela Sverige, säger Elisabet.

Delaktighet och struktur

I nätverket Läslov, där över 80 aktörer ingår, planeras och genomförs aktiviteter över hela landet. Alla i nätverket behöver hållas informerade. Projektet samordnas av Läsrörelsen, som har tät kontakt med de ingående parterna. Kan det inte bli rörigt med så många inblandade?

– Nej, säger Elisabet. Men det krävs en tydlig dagordning och struktur.

Ett sätt att få alla att känna sig inkluderade är att ha en inledande presentationsrunda. Enligt Elisabet går det även om man är hundra personer, som det har varit i konferenser för olika projekt, så länge det finns en effektiv ledning.

– Mötena är inte formella. Men formalia behöver vara korrekt.

Ömsesidig respekt

När Läsrörelsen inledde samarbetet kring Bok Happy Meal med McDonald's restes många kritiska röster, till exempel från Författarförbundet. Men Läsrörelsen, med Elisabet i spetsen, tog sig tid att bemöta invändningarna, och vara tydliga med villkoren. Kampanjen drog igång 2001 och pågick i 18 år. Under den tiden ingick över 20 miljoner bra barn- och bilderböcker i Bok Happy Meal, så småningom i hela Norden. Hemligheten bakom det lyckade samarbetet var den ömsesidiga respekten.

– Det handlar om ett givande och tagande. Underdånighet gillar jag inte, säger Elisabet.

Även om parterna är olika stora ska man vara likvärdiga i projektet. Man får inte lämna ifrån sig inflytande. I alla samarbeten har Läsrörelsen hållit hårt på det. Det gäller att hela tiden vara korrekt och tydlig med vad som gäller.

– Man kan åstadkomma nästan vad som helst bara man är tydlig.

Förarbete helt avgörande

Ett noggrant förarbete är avgörande för en lyckad kampanj eller ett lyckat projekt. Förberedelse och planering är A och O. Det återkommer Elisabet ofta till.

– Ta dig tid att träffa alla parter, råder hon. Ha många möten. När du väl sjösätter projektet måste det bära.

Att nappa på en idé kan gå snabbt, men planeringen behöver tid. För Läsrörelsen har varje stor satsning tagit cirka ett år att planera. Elisabet brukar vara noga med att inte heller jakta föreningens samarbetspartner.

– Ta er tid – det blir bättre då, säger hon ofta.

Ekonomi, en utmaning

Trots Läsrörelsens framgångar finns det utmaningar. En av de mest påtagliga är finansieringen. Det behövs verksamhetsbidrag för aktörer som Läsrörelsen, menar Elisabet.

I nuläget finns ofta medel för att dra igång projekt. Men det är svårt att arbeta långsiktigt om det inte existerar en hållbar plan för finansieringen på längre sikt.

– Vi har idéerna, kunskapen och erfarenheten. Men vi saknar medlen.

Tips för samverkan

Avslutningsvis: Vad är viktigast för att lyckas i samverkan kring läsfrämjande?

– Det gäller att våga prova, säger Elisabet. Att inte låta oron stå i vägen. Ibland kan en idé eller en möjlighet komma plötsligt – då gäller det att gripa tillfället och våga lita på sin intuition. Men även om starten kan vara spontan krävs noggrann planering. Förberedelserna får inte slarvas bort.

En annan nyckel är enligt Elisabet att skapa kontakt och hålla samtalet levande. Samverkan bygger på dialog, och det krävs ofta många möten där alla parter är delaktiga. En lyckad samverkan förutsätter ömsesidig respekt, och tydlighet om villkoren lägger grunden.

rörelse för läsning

Foto: Sara Mac Key

Kreativ samverkan där

Annette Kohkoinen är biblioteksutvecklare på Polarbibblo, en interaktiv webbplats där barn kan publicera sina boktips och berättelser, spela språkspel och göra quiz, titta på film och delta i skrivtävlingar. Webbplatsen riktar sig till barn i hela Sverige och finns på finska, meänkieli, samiska språk och svenska.

För Annette, som har sitt hjärta i litteraturen och läsandet och dessutom kommer från en tornedalsk familj med meänkieli som språk, är det en dröm att få jobba med Polarbibblo.

Samverkan från grunden

Polarbibblo är en verksamhet grundad i samverkan. Verksamheten utvecklas i dialog mellan Regionbibliotek Norrbotten och folkbiblioteken i Norrbotten. Polarbibblo samarbetar också bland annat med modersmåls-lärare och föreningar som jobbar med nationella minoriteter. Men också enskilda författare och konstnärer hör av sig med förslag på samarbeten. Och barnhälsovården i Norrbotten sprider information om Polarbibblo till föräldrar. Dessutom pågår samverkan med Kulturrådet och Kungliga

biblioteket, som bidrar med medel. Så från en liten romsk förening i glesbygd, eller en enskild författare, till stora myndigheter. Spannet är brett. Ändå är grunden densamma:

– Nyckeln till fungerande samverkan är att bygga förtroende och att tänka långsiktigt, säger Annette.

Viktigt är också att samverkansparten är med från början, och lägger grunden till det man ska göra. Man behöver mötas tidigt i processen, och inte komma med en färdig idé. Nätverkande och personlig kontakt kan ofta vara avgörande för att lyckas.

I arbetet med att ta fram material på de olika språken har resursbiblioteken för nationella minoritetsspråk

varit av avgörande betydelse, berättar Annette. Sameskolan har varit en viktig samverkanspart när samiskt material tagits fram. Och när Polarbibblo skulle producera nytt innehåll till den romska målgruppen anställdes en romsk processledare. Att ha den kompetensen var avgörande för att få fram rätt material och tonträff, menar Annette.

– Det behöver få vara olika för olika grupper. På så sätt lägger man en bra grund för helheten. Och utan en bra grund kan hela korthuset rasa.

Dialog med barnen

Polarbibblo grundades redan 1997. Då hette webbplatsen Barnens Polarbibliotek och fanns också på norska och finska. En reporter skrev artiklar och fotade, och sajten var ungefär som en webbtidning. Men redan på den tiden var innehållet till stor del skapat av barn, för barn. År 2013 fick webbplatsen sitt nuvarande namn och sedan dess har innehållet fortsatt att utvecklas.

Med sina snart 30 år på nacken är Polarbibblo att räkna som en digital veteran. Hur lyckas man hålla sig relevanta och hitta fram till målgruppen?

En nyckel är att alltid utveckla innehållet i dialog med de som använder webbplatsen. Barnen är med i både stora och små beslut. Till exempel har man haft omröstningar om vilket djur som ska symbolisera varje språk, och hur djuret ska se ut. Barnens åsikter och tankar tas på allvar.

Innehållet på Polarbibblo är både språk-, läs- och skrivfrämjande. När barnen ger boktips övar de sig på att skriva – samtidigt som de inspirerar andra att läsa. Och variationen på material och bidrag är stor. Bredden är viktig.

– Det ska finnas något för alla, betonar Annette. Någon kanske vill rita ett hjärta och skriva ett första ord på sitt nationella minoritetsspråk – en annan skriver ett nytt kapitel i en längre följetong.

Börja i det lilla, utvärdera, prova nytt
Teamet på Polarbibblo har provat sina idéer i liten skala innan de gått vidare och gjort något större.

– Börja i det lilla, är rådet från Annette.

Till sin hjälp har de haft sina samverkansparter. När man ville börja med filmade boktips samlade ett folkbibliotek ihop en grupp barn som agerade testpiloter. Därpå utvärderades försöket innan man gick vidare med en större lansering på webben.

På samma sätt utvärderar man nu informationsmaterialet som delas ut på barnhälsovården i Norrbotten. Fungerar det bra kanske det kan spridas i fler regioner.

Annette återkommer till hur viktigt det är att ta ett steg i taget, lyssna, utvärdera. Och att samtidigt våga tänka nytt. Det gäller att inte vara rädd för att göra misstag, säger hon, det hör till. Av misstag kan man lära sig mycket. Bara man tar sig tid att utvärdera.

– Stanna upp och fråga er: Vad gick bra och vad kan vi förbättra?

På Polarbibblo har man varit så illa tvungna att tänka nytt. Det finns nämligen ingen liknande webbplats i Europa. Så teamet på regionbiblioteket testar sig hela tiden fram, tillsammans med samverkansparterna, och i dialog med barnen.

– Vi kör tåget medan vi lägger rälsen, säger Annette med ett skritt.

Relationer – utmaning och styrka
Vad finns det för utmaningar för Polarbibblo? Annette nämner det digitala formatet. Att bygga relationer på nätet är inte lika enkelt som när man träffar barnen i biblioteksrummet. Utvecklingen går fort, både digitalt och i barnens tillvaro. Det gäller att hänga med.

– Vi kanske tycker att vi bytt färg på sajten nyligen, men så har det gått fem år. Fem år är lång tid i ett barns värld.

De främsta framgångsfaktorerna har varit de goda relationerna med samverkansparterna och den täta dialogen med barnen. Med även stödet från de regionala politikerna har haft stor betydelse. Annette känner att de tas på allvar och deras kompetens efterfrågas.

– Vi vågar prova nytt, säger hon. Vi vågar hoppa i bollhavet. För vi har en trygg bas att stå på.

Har hon några avslutande tips till andra som vill samverka i läs- och skrivfrämjande projekt?

– Ha tålamod, uppmanar hon. Att bygga relationer och nå ut tar tid.

barnen tas

Foto: Privat

på allvar

Utvärdering som verktyg för utveckling

I den här receptboken hoppas jag att det finns något för alla. För att nå fler – och skapa verklig delaktighet – krävs flexibilitet och anpassning. Ingen grupp är den andra lik, och det som väcker engagemang i en miljö kan upplevas som irrelevant i en annan. Här spelar utvärdering en avgörande roll. Genom att kontinuerligt följa upp och lyssna in deltagarnas upplevelser kan vi forma insatser som verkligen träffar rätt. Det gör inte bara det läs- och skrivfrämjande arbetet mer träff-

säkert och inkluderande, utan ökar också chanserna att det blir långsiktigt och hållbart över tid.

Utvärdering behöver inte vara komplicerat. Tvärtom kan enkla och informella metoder vara både effektiva och tillgängliga. Det kan handla om att avsluta en träff med ett kort samtal där deltagarna får uttrycka hur de upplevt insatsen. Post-it-lappar med enkla plus- och minuskommentarer kan snabbt ge värdefull återkoppling. För yngre

grupper kan handuppräckning med slutna ögon skapa en trygg och ärlig respons, medan äldre deltagare kan uppskatta trafikljusmetoden, där de markerar sin nöjdhet med rött, gult eller grönt.

Det viktigaste är att utvärderingen sker kontinuerligt och används aktivt. Genom att regelbundet reflektera över vad som fungerar bygger vi inte bara aktiviteter – vi bygger förtroende, engagemang och en kultur där läsning och skrivande kan få växa på olika sätt för olika människor.

Foto: Elliot Elliot

Torbjörn Hanö,
författare, tidigare rektor och ledamot i Läsrådet

Tack!

Tack för att du följt med. Nu har vi kommit till slutet. När alla erfarenheter och perspektiv från olika aktörer läggs samman påminns vi om att läs- och skrivfrämjande arbete i grunden handlar om relationer. Möten där barn och unga ges möjlighet att vara delaktiga, inte som mottagare av färdiga lösningar utan som medskapare av något som angår dem.

Genom de erfarenheter som förmedlas i det här magasinet vill vi påstå att läs- och skrivfrämjande inte bara handlar om att hitta rätt arbetssätt eller metod. Det är också ett pågående, gemensamt uppdrag att skapa sammanhang där språk, berättelser och människor får möjlighet att växa.

Slutligen framträder betydelsen av samverkan. Insatser utvecklas och blir relevanta när samverkan mellan professioner från olika sammanhang och sektorer finns med som huvudingrediens.

Kulturrådets förhoppning är att du som läsare har hittat inspiration och idéer i magasinet som du kan återanvända. Kanske har du till och med hittat ett helt recept att pröva och utveckla.

kulturradet.se/godaexempel

Kulturrådet 2026